

คุณภาพชีวิตคนไทยกับทางเลือกในการพัฒนา Quality of Life of Thai People and Development Alternatives

วิชัย รุพชาติ*

Vichai Rupkumdee

บทคัดย่อ

สังคมไทยได้เลือกแนวทางการพัฒนาในระบบทุนนิยมเสรีมาราวครึ่งศตวรรษ จนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลทั้งที่เป็นด้านบวกและด้านลบ ในการประเมินผลการพัฒนา ได้ใช้เครื่องมือและตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวในยุคแรก ๆ ต่อมาได้ให้ความสำคัญกับแนวคิดด้านการพัฒนาสังคมมากขึ้น และนำเรื่อง "คุณภาพชีวิต" มาใช้เป็นชุดตัวชี้วัด ตั้งแต่ในช่วงแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 5 จนถึงปัจจุบัน โดยมีการกำหนดชุดตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตขึ้นมากว่า 20 ชุด เช่น เครื่องชี้ภาวะสังคม ความจำเป็นพื้นฐานครัวเรือน (จปฐ.) ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย และความก้าวหน้าของคนไทย เป็นต้น

ผลการประเมินด้านคุณภาพชีวิต พบสิ่งที่น่าสนใจหลายประการ ด้านเศรษฐกิจ คนไทยมีรายได้เพิ่มขึ้น สัดส่วนคนจนลดลงแต่การกระจุกตัวของรายได้ยังมีอยู่เช่นเดิม ที่สำคัญคือ ภาวะหนี้สินเป็นปัญหาระดับชาติ การเป็นหนี้มีได้เกิดจากปัจจัยความยากจนเท่านั้น ในจังหวัดกลุ่มที่มีรายได้ต่ำ สัดส่วนครัวเรือนถึง 9 ใน 10 มีปัญหาหนี้สินแม้จังหวัดที่รวย ครัวเรือนกว่า 1 ใน 4 ก็เป็นหนี้ ด้านสุขภาพ คนไทยมีสุขภาพดีขึ้นและอายุยืนขึ้นด้วยการคุ้มครองของรัฐที่มีค่าใช้จ่ายสูง ขณะที่พฤติกรรมเสี่ยงด้านสุขภาพได้ขยายตัวอย่างกว้างขวางทั้งในกลุ่มคนจนและคนไม่จน เช่น อุบัติเหตุ การเสพยาเสพติด พฤติกรรมการบริโภคเกิน และความเครียด เป็นต้น และที่สำคัญสุขภาพจิตคนไทยมีแนวโน้มแย่ลง ด้านการศึกษา มีหลายตัวชี้วัดยังไม่บรรลุเกณฑ์เป้าหมายที่กำหนดไว้ ที่สำคัญคือ คนไทยยังต้องเผชิญกับปัญหาการคิดเป็นทำเป็นและการใช้สติปัญญาอย่างเป็นสัมมาทิวติ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเยาวชนโดยรวมมีแนวโน้มต่ำลง ด้าน

* อาจารย์ประจำและคณบดีคณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

สภาพแวดล้อม ชุมชน ครอบครัว และปัญหาสังคม มีลักษณะสวนทางกับการเติบโตทางเศรษฐกิจกล่าวคือ ทรัพยากรธรรมชาติสำคัญและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมและหมดไป การมีส่วนร่วมในการพัฒนายังต่ำกว่าเกณฑ์ อัตราการหย่าร้างเพิ่มขึ้น และที่สำคัญ ปัญหาความไม่มั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน รวมถึงการครอบงำทางวัฒนธรรมค่านิยมด้านลบ ทำให้คนไทยถูกคุกคามทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว

การประเมินผลการพัฒนาตามแนวทางทุนนิยมเสรีของสังคมไทย โดยใช้ตัวชี้วัดด้านคุณภาพชีวิตดังกล่าวมาแล้ว สะท้อนให้เห็นภาพรวมของชีวิตคนไทย 3 ด้านดังนี้คือ 1) มีความสำเร็จอันเกิดจากความเจริญทางวัตถุตามปรัชญาตะวันตก 2) มีความล้มเหลวอันเกิดจากภาวะความเป็นทุกข์ของชีวิตตามปรัชญาตะวันออก และ 3) มีความสูญเสียปัจจัยพื้นฐานแห่งคุณภาพชีวิต ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพสิ่งแวดล้อมและภูมิปัญญาไทย อันเกิดจากการยอมแลก (Trade-off) กับความเจริญตา ข้อ 1) ผู้มีอำนาจและบทบาททางการเมืองส่วนใหญ่ที่ผ่านมา มักขาดการไตร่ตรองผลของการพัฒนาในเชิงคุณภาพชีวิตของคนไทยที่แท้จริง จึงคงเน้นย้ำที่เป้าหมายและแนวทางเดิม จะมีบ้างก็เพียงพลิกผันใช้กลวิธีใหม่ๆ อันจะทำให้เกิดคุณภาพชีวิตของคนไทยแบบเทียมแฝง มากกว่าคุณภาพชีวิตตามครรลองสังคมนิยม

นอกจากนี้ หากพิจารณาในเชิง "ทุนทางสังคม" นับว่าเป็นโชคดีของสังคมไทย ที่มีศูนย์รวมพลังพื้นฐานแห่งชาติคือ บทบาท ภารกิจ และระบบบริหารการพัฒนาแห่งสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจด้านการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อย่างต่อเนื่องคู่ขนานกับการพัฒนาภาครัฐมาโดยตลอด ลักษณะสำคัญคือ มีเป้าหมายสุดท้ายที่คุณภาพชีวิตของประชาชนกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มห่างไกลและด้อยโอกาส ภายใต้ระบบบริหารการพัฒนาที่เชื่อมโยงเชิงเครือข่าย อันมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ทรงกระทำแต่ละด้านอย่างประสานเกื้อกูลกัน ศูนย์รวมพลังดังกล่าว จึงเปรียบเสมือนเป็นรากฐานการคุ้มครองทางสังคม (Social Safety Net) ให้กับสังคมไทยได้อย่างดียิ่งในการคัดสรรและประยุกต์ทางเลือกในการพัฒนาประเทศในอนาคต ยังมีทางเลือกที่สำคัญทางเลือกหนึ่ง คือ การพัฒนาตามแนวปรัชญา "เศรษฐกิจพอเพียง" ซึ่งสังคมไทยได้เลือกและกำหนดไว้ในแผนพัฒนาประเทศฉบับปัจจุบันแต่ยังขาดกระบวนการและขบวนการผลักดันให้สามารถขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติอย่างกว้างขวางต่อไป

Abstract

Thai society has chosen capitalism for the direction of development since almost 50 years ago. A lot of changes occurred, compared to her neighbor countries. These changes have brought about both benefits and losses. In the beginning of the National Development Plan, the economic index was an only instrument for country development evaluation. Later the social development concept has become more accepted and the "quality of life" has been used as an important instrument for developing evaluation since the beginning of the 5th National Development Plan. More than 20 sets of quality of life indicators were constructed, such as Social Indicators, Household Basic Needs (Joh Poh Toh), Thai Happiness Indicators and Human Achievement Index, etc.

Some interesting evaluation findings are as follows: **Economic aspect.** Thai people got higher incomes. The proportion of people under the poverty line has decreased. But the unequal distribution of income between the poor and the rich has still existed. Household debts become a national-level economic problem. Poverty is not a single factor for household debts. In poor provinces, 9 out of 10 households have experienced the debt problem. In rich provinces, 1 of 4 households have a better health and a higher life expectancy because of the support of the government. There is a wide range of risk behaviors in both poor and rich groups, such as accidents, drug addiction overconsumption, and stress. Mental health of Thai people tends to be worse. **Educational aspect.** Most of the indicators show that education is below standard. Thai people are still confronted with intellectual life problems. Learning achievement of Thai youth as a whole tends to be decreasing. **Environmental, Community, Family and Social aspects.** These aspects of development are in the adverse direction of economic growth. Natural resources

and environment have been exploited and deteriorated. People participation in development is below the standard. The divorces rate has been increasing. Thais are faced with problems on insecurity of life and properties as well as domination of negative culture and value abuse, both with and without awareness. The evaluated results by using the quality of life indicators reflects Thai people's course of life as follows: 1) There is material success under Western philosophy, 2) There is failure and suffering under the Eastern philosophy of life, and 3) There are losses of basic life quality factors, namely, natural resources, good environment and Thai intellectuality – all of which are traded off for material success. Most Thai politician leaders have no postulation in terms of quality of life. They still emphasizes the traditional objective of development: economic growth. Although they have tried to find some new strategies for development, the results are pseudo-quality of life, not the true quality of life.

In term of social capital, it is very lucky of Thai society to have the Royal Institute as the national spiritual center. The better quality of life of Thai people, particularly in remote areas, an ultimate goal of development, is mainly contributions from Their Majesties the King and the Queen and the royal family members. In searching and applying the development alternative in the future, Thai society should follow the "Sufficiency Economy" philosophy initiated by our King.

บทนำ

เวลาเกือบครึ่งศตวรรษของการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา สังคมไทยมีประสบการณ์บทเรียนอย่างชนิดที่อาจเรียกได้ว่าโชกโชก เมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง กล่าวคือมีการเปลี่ยนแปลงในอัตราที่สูง ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ด้านเศรษฐกิจได้ผ่านวิกฤตน้อยใหญ่ภายใต้ระบบเปิดเสรีทางการเงินและการค้า มาจนถึงการเจรจา เรื่อง FTA ในปัจจุบัน ด้านการเมืองมีพัฒนาการอย่างกว้างไกลตามแนวทางประชาธิปไตยเชิงรูปแบบตะวันตกดังปรากฏในเนื้อหาของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และด้านสังคมจะเห็นจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยม วัฒนธรรม และปัญหาสังคม ซึ่งเกิดขึ้นมากมายทั้งในช่วงก่อน ระหว่าง และหลังวิกฤตเศรษฐกิจครั้งหลังที่ผ่านมา สิ่งเหล่านี้ย่อมกระทบถึงคุณภาพชีวิตของคนไทย ทุกกลุ่มเหล่าอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก เพียงแต่เขาเหล่านั้นจะตระหนักว่าเป็นผลจากทางเลือกของการพัฒนาประเทศหรือเป็นเพราะชะตากรรมของตนเองเป็นด้านหลัก

จากบทวิเคราะห์ที่น่าในแผนพัฒนาประเทศ ฉบับที่ 8 และ 9 มีข้อสรุปที่รับช่วงและสอดคล้องต้องกันว่า ผลของการพัฒนาประเทศก่อนหน้านั้นทั้ง 7 แผนฯ ทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยขยายตัวในอัตราสูง แต่การเติบโตดังกล่าวต้องแลกด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมและหมดไป การได้เปรียบจากแรงงานไทยราคาถูก รวมถึงการต้องพึ่งพาเงินทุนและเทคโนโลยีจากต่างประเทศ

จนเป็นผลให้สังคมไทยมีปัญหาและการพัฒนาไม่ยั่งยืน อีกทั้งขีดความสามารถในการแข่งขันกับต่างประเทศในปัจจุบันยังต่ำ เนื่องจากข้อจำกัดด้านพื้นฐานความรู้ทางวิทยาศาสตร์ คุณภาพของคนและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ¹ ข้อสรุปดังกล่าวแม้ว่าเป็นคำอธิบายผลลัพธ์ของการพัฒนาประเทศในภาพรวม แต่ก็อาจสะท้อนให้เห็นผลกระทบในภาพย่อยนั่นคือคุณภาพชีวิตของคนไทยตลอดช่วงการพัฒนาที่ผ่านมา จึงควรค่าแก่การวิเคราะห์ผลกระทบนี้ เพื่อนำไปสู่การค้นหาทางเลือกและรูปแบบการบริหารงานพัฒนาที่เหมาะสมกว่าต่อไป

2. วัตถุประสงค์และขอบข่ายของเรื่อง

เนื่องจากเรื่องคุณภาพชีวิตมีขอบเขตของแนวความคิดที่หลากหลาย เมื่อนำมาพิจารณากับแนวความคิดทฤษฎีการพัฒนาจึงเป็นเรื่องที่กว้างขวางและซับซ้อน บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อหาคำตอบเบื้องต้น 4 ประการ คือ 1) ในการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาได้ใช้เครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตของมนุษย์เพื่อประเมินผลการพัฒนาหรือไม่เพียงใด และมีเนื้อหาสาระหรือให้ความสำคัญกับตัวชี้วัดลักษณะใด 2) ผลของการประเมินการพัฒนาประเทศ โดยใช้ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตดังกล่าวมีอะไรน่าสนใจบ้าง 3) คุณภาพชีวิตคนไทยซึ่งเป็นบทเรียนจากอดีตได้สะท้อนคุณค่าหรือข้อจำกัดของทางเลือกการพัฒนาอย่างไร และ 4) ในการพัฒนาที่ใช้แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตเป็นเป้าหมายสุดท้าย ของสังคมไทยนั้น นอกจากระบบราชการไทยแล้วมีผู้สนับสนุนอยู่เบื้องหลังที่น่าสนใจอย่างไร

3. ทฤษฎีการพัฒนาตะวันตก กับตัวชี้วัดด้านคุณภาพชีวิต

แนวคิดทฤษฎีและตัวแบบการพัฒนาทั้งหลายที่ใช้กันในโลกเกือบทั้งหมด เป็นแนวคิดของนักวิชาการประเทศตะวันตก และผู้ที่ทำงานให้กับหน่วยงานขององค์การสหประชาชาติเป็นส่วนใหญ่ และในการจัดแบ่งกลุ่มทฤษฎีการพัฒนาเหล่านั้น ซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะจัดได้อย่างชัดเจนโดยไม่ทับซ้อนกัน ได้มีการจัดโดยใช้มิติต่าง ๆ หลายมิติ แต่ที่ง่ายคือการจัดแบ่งเป็น 2 กลุ่มได้แก่ แนวคิดกระแสหลักและแนวคิดกระแสรอง ซึ่งมีสาระสำคัญของแนวคิดโดยสังเขปดังนี้

กลุ่มแรกมีพื้นฐานแนวคิดมาจากวิชาเศรษฐศาสตร์สำนักคิดนานาชาติเสรีนิยม (Liberal Internationalist School) ซึ่งใช้ประโยชน์ตั้งแต่หลักการของ Adam Smith ในหนังสือ The Wealth of Nations (1776) เกี่ยวกับความมั่งคั่งของประเทศอันเกิดจากการค้าและการลงทุนกับต่างประเทศ และขยายแนวคิดไปสู่หลักการผลิตสินค้าบริการ โดยอาศัยความสามารถเฉพาะด้านที่เน้นประสิทธิภาพตามหลักความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในทฤษฎีของ David Ricardo ไปจนถึงแนวคิดทฤษฎีความเจริญทางเศรษฐกิจต่าง ๆ และทฤษฎีภาวะความทันสมัยในศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะช่วง ค.ศ. 1950 ถึง 1970 เช่น เรื่องขั้นตอนการพัฒนาประเทศของ Walt W. Rostow² แนวคิดเรื่องการไหลรินของการพัฒนาจากประเทศร่ำรวยสู่ประเทศยากจน (Trickle Down Effect) และแนวความคิดที่สนับสนุนความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ในสำนักคิดเศรษฐศาสตร์ยุคใหม่ (Neo-Classical School) อีกจำนวนมาก³

Meeting the Challenges of Poverty Reduction

ส่วนกลุ่มหลังซึ่งเป็นแนวคิดกระแสรอง ได้มองการพัฒนาอย่างรอบด้าน ทั้งแง่บวกและลบ หรือที่เรียกว่าวัตถุนิยมวิภาษวิธี (Dialectic Materialism) เริ่มตั้งแต่แนวคิดของกลุ่มมาร์กซิสต์ (Marxist) เป็นแนวความคิดพื้นฐาน แนวคิดทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory) ตัวแบบศูนย์กลางความเจริญ และทฤษฎีระบบโลก (The Central-Periphery Model and World Systems Theory)

การศึกษาที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งเป็นแนวคิดของกลุ่มนักเศรษฐศาสตร์การเมืองนานาชาติ (International Political Economy: IPE) ซึ่งเข้ามามีบทบาทนำเสนอความเห็นเชิงวิพากษ์ในช่วงทศวรรษที่ 1970-1980 โดยนักวิชาการในประเศยุโรปและกลุ่มประเทศโลกที่สาม เช่น Vladimir I. Lenin, J.T. Kozlowski, Fernando Henrique Cardoso, Engo Faletto, Teotonio Dos Santos, Andre G. Frank, Johan Galtung, Peter Evans และ Frank Tugwell เป็นต้น⁴

นอกจากนี้ยังรวมถึงแนวความคิดภายหลังสงครามเย็นของนักวิชาการในช่วงทศวรรษ 1990 ที่เน้นความสำคัญของทฤษฎีโลกาภิวัตน์ นำโดย Susan Strange และ Barry Gills⁵ ซึ่งให้แง่มุมมองวิเคราะห์ใหม่ ๆ ที่เรียกว่าเป็นประเด็นทางเศรษฐศาสตร์การเมืองยุคใหม่ (New Political Economy) ตลอดจนแนวคิดของนักปฏิบัติการพัฒนาในยุคเดียวกันกับ Strange และ Gills ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการพัฒนาแบบยั่งยืนโดยนักพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม (Environmentalists) การเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องสตรี (The Women's Movement) การเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรประชาชนและชุมชน (Community Empowerment)⁶ การธำรงรักษาสีทธิมนุษยชน (Human Rights Advocates) และสุดท้ายคือ แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security)⁷

ในกระบวนการพัฒนาตามแนวคิดทฤษฎีทั้งกระแสหลักและกระแสรองดังกล่าวแล้วข้างต้น ได้มีนักวิชาการและนักปฏิบัติการพัฒนาอีกส่วนหนึ่งที่มุ่งให้ความสำคัญกับการตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผลการพัฒนา โดยการสร้างเครื่องมือขึ้นมาวัดและสรุปผลการพัฒนาของประเทศกำลังพัฒนาในโลกตลอดมา บรรดาเครื่องมือตรวจสอบส่วนใหญ่อยู่ในรูปตัวชี้วัดการพัฒนา (Development Indicators) ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ก็สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาแต่ละแนวคิดด้วย นับตั้งแต่ตัวชี้วัดดั้งเดิม คือ ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) และอัตราความเติบโตทางเศรษฐกิจ ไปจนถึงตัวชี้วัดในด้านปัญหาจากการพัฒนา เช่น ความยากจน ซึ่งนิยมใช้ Lorenz Curve และ Gini Coefficient ตลอดจนตัวชี้วัดการพัฒนาในยุคต่อ ๆ มาที่สัมพันธ์กับแนวคิดการพัฒนาแต่ละแนวคิด เช่น แนวคิดการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง แนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน และแนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองทางสังคม (Social Safety Net) เป็นต้น ตัวชี้วัด

หรือเครื่องมือตรวจสอบผลการพัฒนาที่มีจำนวนมากเหล่านี้พบว่ามักเกี่ยวข้องกับหรือมีพื้นฐานเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิต (Quality of Life) เป็นส่วนใหญ่⁶ ทั้งนี้คงจะเห็นว่ นอกเหนือจากนักวิชาการและนักปฏิบัติการพัฒนาโดยทั่วไปแล้ว หน่วยงานขององค์การสหประชาชาติหลายองค์กรได้ให้ความสำคัญกับการประเมินผลการพัฒนาจากคุณภาพชีวิต เช่น UNESCO (1981) ได้กำหนดองค์ประกอบคุณภาพชีวิตไว้ 7 ด้าน ได้แก่ 1) อาหาร 2) สุขภาพ 3) การศึกษา 4) สิ่งแวดล้อม และทรัพยากร 5) ที่อยู่อาศัยและการตั้งถิ่นฐาน 6) การมีงานทำ และ 7) ค่านิยม ศาสนา จริยธรรม กฎหมาย และปัจจัยด้านจิตวิทยา ESCAP (1990) ได้กำหนดถึงตัวแปรที่ใช้วัดคุณภาพชีวิตไว้ 7 ด้านเช่นกัน คือ 1) ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ 2) สุขภาพ 3) ชีวิตการทำงาน 4) ชีวิตครอบครัว 5) ชีวิตการใช้สติปัญญา (Intellectual Life) 6) ชีวิตชุมชน 7) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ และ UNDP ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับแนวคิดการพัฒนามนุษย์เป็นศูนย์กลางได้จัดทำรายงานที่ชื่อว่า Human Development Report ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา และในระยะหลังตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542-2544 ก็ได้จัดทำ "รายงานการพัฒนามนุษย์ของประเทศไทย" โดยเฉพาะอีก ในเอกสารดังกล่าวได้ใช้ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตเป็นเครื่องมือประเมินสถานภาพการพัฒนาที่ทำให้เห็นรูปธรรมได้ชัดเจนมากกว่าในอดีต ภายใต้ชื่อว่า "ดัชนีความก้าวหน้าของคน (Human Achievement Index: HAI) ซึ่งใช้ 8 องค์ประกอบดังนี้ 1) สุขภาพ 2) การศึกษา 3) การทำงาน 4) รายได้ 5) ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม 6) ชีวิตครอบครัวและชุมชน 7) การคมนาคมและการสื่อสารและ 8) การมีส่วนร่วม⁷

กล่าวโดยสรุปก็คือ ขณะที่มีการนำเสนอและปรับปรุงแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศตั้งแต่ยุคแรก ๆ จนถึงยุคหลังภาวะความทันสมัย (Post Modernism) การสร้างเครื่องมือขึ้นมาตรวจสอบประเมินผลการพัฒนาได้เป็นในลักษณะที่สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการพัฒนที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย สำหรับตัวชี้วัดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตนั้น ก็ได้รับความสนใจ และนำเสนอโดยนักวิชาการ นักปฏิบัติการพัฒนาและหน่วยงานด้านการพัฒนาจำนวนมาก ในทิศทางที่ได้แย่งการพัฒนาโดยใช้แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นด้านหลัก ไปสู่การพัฒนามนุษย์ที่เป็นการพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic) อันเกิดจากการผนวก ผันหรือบูรณาการทุกด้านของมนุษย์ตามความหมายที่เป็นจริงของชีวิตนั่นเอง

4. เครื่องมือที่ใช้ประเมินคุณภาพชีวิตคนไทย

โดยที่การพัฒนาประเทศของสังคมไทย เริ่มต้นจากแนวคิดแบบแยกส่วน กล่าวคือให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว ภายใต้การจูงใจประชาชนด้านเศรษฐกิจที่ว่า "งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข" และการดำเนินงานของรัฐให้เกิด "น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี มีงานทำ" ซึ่งเป็นตัวชี้วัดเฉพาะด้านเศรษฐกิจที่เน้นโครงสร้างพื้นฐานเป็นลำดับแรก เพื่อนำไปสู่การเพิ่มรายได้การบริโภคและการลงทุนตามมา จนกระทั่งประมาณปี 2515-2519 ในช่วงแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 5 ได้มีความพยายามมองการพัฒนาในเชิงพหุสาขาวิชาการ (Multi Disciplinary Approach) โดยใช้ชื่อว่าสาขา "การพัฒนาสังคม" ซึ่งเป็นคนละความหมายกับคำว่า การพัฒนาสังคมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติยุคแรก กล่าวคือ มิใช่มองเป็นสาขาการพัฒนาที่นอกเหนือจากสาขาเศรษฐกิจ เช่น การศึกษา สาธารณสุข เป็นต้น แต่เป็นความหมายเชิงการพัฒนาสังคมมนุษย์ ทำนองเดียวกับคำจำกัดความของ Myrdall ที่ว่า "การพัฒนาคือระบบทั้งหมดของสังคมที่ก้าวไปข้างหน้า" และต่อมาได้มีการพัฒนาแนวความคิดเรื่องนี้ไปสู่การสร้างตัวชี้วัดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต ดังปรากฏในเอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เรื่องแนวคิดและเครื่องชี้วัดการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตของประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2538 สรุปว่า "..... คำว่า พัฒนาสังคมเมื่อแรกใช้ยังไม่นิยามที่ชัดเจนผู้ใช้ใช้โดยต้องการจะให้ครอบคลุมมิติอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เศรษฐกิจ เป็นการใช้อำนาจในความหมายที่หลวม กลุ่มนักวิชาการจาก สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) อาจเป็นกลุ่มแรก ๆ ที่พยายามนิยามคำว่าพัฒนาสังคมเพราะมีการเปิดสอนในสาขาวิชานี้" ¹⁰

จากการสำรวจและรวบรวมเครื่องมือที่ใช้ตรวจสอบติดตามผลการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มใช้แผนพัฒนาประเทศไทยในปี 2504 เป็นต้นมา อาจแบ่งเครื่องมือดังกล่าวเป็นสองลักษณะ คือ ลักษณะแรก ใช้วัดหน่วยวิเคราะห์ระดับสาขาการพัฒนานั้นไปจนถึงภาพรวมของระดับประเทศ เช่น การวัดอัตราความเจริญหรือการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การวัดขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ และการวัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย (Thailand Sustainable Development Indicators - SDI) ¹¹ เป็นต้น ซึ่งจะไม่พิจารณาในที่นี้ ลักษณะที่สอง เป็นการ

วัดที่ให้ความสำคัญกับตัวมนุษย์และการพัฒนาสังคม ซึ่งอาจใช้วัดหน่วยวิเคราะห์ระดับบุคคล ครัวเรือน หรือชุมชน แล้วสรุปเป็นภาพรวมในระดับประชาชนกลุ่มเป้าหมาย พื้นที่เป้าหมายไปจนถึงระดับชาติได้เช่นเดียวกัน สำหรับเครื่องมือลักษณะหลังนี้ พบว่า มีชุดตัวชี้วัดด้านคุณภาพชีวิตอยู่จำนวนมากกว่า 20 ชุด มีการจัดทำโดยทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานของสหประชาชาติ ตั้งแต่ช่วงแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 3 คือ พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา และมีการจัดทำมากขึ้นตามลำดับ โดยในช่วงแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 5 มีจำนวน 4 ชุด ฉบับที่ 6 จำนวน 6 ชุด ฉบับที่ 7 จำนวน 7 ชุด และช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 8 และ 9 อีกจำนวน 5 ชุด ดังปรากฏในภาคผนวกตารางที่ 1

สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ หน่วยงานราชการที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบผลของการพัฒนาแต่ละด้านมักเป็นผู้สร้างเครื่องมือเอง หลายหน่วยมีการพัฒนาเครื่องมือและนำมาใช้จริงจัง เช่น กระทรวงสาธารณสุข แต่หลายหน่วยได้เพียงแต่สร้างขึ้นแล้วขาดการพัฒนาและนำไปใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง ในจำนวนนี้เครื่องมือชุดความจำเป็นพื้นฐานของครัวเรือน (จปร.) ถือได้ว่าเป็นชุดที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและใช้ประโยชน์เป็นอย่างมาก ขณะที่ในระยะหลัง ๆ ได้มีความพยายามสร้างเครื่องมือชุดใหม่ ๆ ขึ้นมาอย่างหลากหลาย เช่น ดัชนีความก้าวหน้าของมนุษย์ และดัชนีความอยู่ดีมีสุขของคนไทย เป็นต้น ซึ่งมีส่วนใหญ่เป็นการบูรณาการตัวชี้วัดที่มีอยู่แล้วในมุมมองใหม่ ๆ

5. กรณีตัวอย่างผลการประเมินคุณภาพชีวิตคนไทย

ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นว่าแนวคิดในการพัฒนาประเทศนั้นมีหลากหลาย และสังคมไทยก็ได้เลือกวิธีการพัฒนาและเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตที่หลากหลายควบคู่กันไปด้วยเช่นกัน การสรุปผลคุณภาพชีวิตคนไทยให้ครอบคลุมทุกกลุ่มตัวชี้วัดจึงทำได้ยาก ดังนั้น จึงขอหยิบยกกรณีตัวอย่างของผลการประเมินคุณภาพชีวิตคนไทยที่ได้มีการจัดทำไว้อย่างต่อเนื่องเป็นระบบมาพิจารณาเฉพาะบางชุดตัวชี้วัดโดยสรุป ดังนี้

5.1 คุณภาพชีวิตชุดตัวชี้วัดความจำเป็นพื้นฐานครัวเรือน (จปร.)

เครื่องมือชุดนี้เริ่มใช้ตั้งแต่ พ.ศ. 2528 ในช่วงแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 5 และมีการปรับปรุงมาเป็นระยะ ๆ หลังสุด ประกอบด้วย 8 หมวด 39 ตัวชี้วัด ผลการสำรวจในช่วงแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ซึ่งเป็นช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจพบว่าแต่ละปีมีผลไม่แตกต่างกันมากนัก ดังตัวอย่างปี 2541 ได้ทำการสำรวจครัวเรือนทั่วประเทศกว่า 7 ล้านครัวเรือน พบว่ายังมีตัวชี้วัด 14 ตัวที่ไม่ผ่านเกณฑ์เป้าหมาย ตัวชี้วัดเหล่านี้กระจายอยู่ในองค์ประกอบคุณภาพชีวิตเกือบทุกหมวดดังแสดงในตารางที่ 1 และ 2 (ดูภาคผนวก) และอาจสรุปในภาพรวมทั้งประเทศได้ดังนี้

- 1) **ด้านสุขภาพ** ยังมีปัญหา 2 เรื่องที่ไม่บรรลุเป้าหมายคือ
 - (1) เด็กอายุ 6-12 ปีได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคไม่ครบเนื่องจากบิดามารดาไม่ได้พาไปรับบริการ ปัญหานี้พบในทุกภาคของประเทศ
 - (2) ยังมีครัวเรือนที่กินอาหารประเภทเนื้อสัตว์ ที่ไม่ทำให้สุกด้วยความร้อน ปัญหานี้มีมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ
- 2) **ด้านที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อม** มีปัญหา 2 เรื่องที่ไม่ผ่านเกณฑ์คือครัวเรือนยังมีน้ำสะอาดบริโภคไม่พอเพียง และครัวเรือนมีภาวะถูกรบกวนจากมลพิษ ซึ่งพบทั้งภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้
- 3) **ด้านการศึกษา** มี 4 ตัวชี้วัดที่ไม่บรรลุเกณฑ์เป้าหมายได้แก่
 - (1) ยังมีเด็กที่อายุครบเกณฑ์แต่ไม่ได้เข้าเรียนการศึกษาภาคบังคับ เช่น เด็กเร่ร่อน ชาวเขา ชาวเล เป็นต้น ซึ่งพบทุกภาคของประเทศ
 - (2) เด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับแล้วไม่ได้เรียนต่อระดับมัธยมศึกษา ยังปรากฏอยู่ทุกภาคของประเทศเช่นกัน

(3) เด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับไม่ได้เรียนต่อและไม่ได้รับการอบรมอาชีพ ยังปรากฏในระดับรุนแรงทั้งภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้

(4) ยังมีคนไทยอายุ 14-50 ปี ที่อ่านและเขียนภาษาไทยไม่ได้ ซึ่งปรากฏในภาคเหนือ เช่น ชาวเขางบางส่วน และภาคใต้ในกลุ่มชาวไทยมุสลิมบางส่วน

4) **ด้านชีวิตครอบครัว** ในเรื่องนี้พบว่ามีปัญหาเกี่ยวกับอุบัติเหตุ อุบัติภัย และความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินซึ่งทุกภาคของประเทศยังไม่บรรลุตามเกณฑ์

5) **ด้านรายได้** พบว่าในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ยังไม่บรรลุเกณฑ์เป้าหมายในเรื่องนี้ กล่าวคือยังมีสมาชิกครัวเรือนอีกส่วนหนึ่งมีรายได้ต่ำกว่า 2 หมื่นบาท ต่อคนต่อปี

6) **ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา** พบว่าในการมีส่วนร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้าน ตำบล ประชาชนในภาคกลางและภาคใต้ยังมีส่วนร่วมในการพัฒนาน้อย และในเรื่องการไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งยังพบว่าต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในทุกภาค

7) **การสูบบุหรี่** พบว่าครัวเรือนในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ยังมีสัดส่วนการสูบบุหรี่สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด

หากพิจารณาจากจังหวัดที่มีผลสำรวจอยู่ลำดับต่ำสุด พบว่า จังหวัดที่อยู่ทางไกลการคมนาคมไม่สะดวก คือจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีตัวชี้วัดที่ไม่ผ่านเกณฑ์ และอยู่ลำดับต่ำสุดถึง 11 ตัว รองลงมาเป็นจังหวัดที่มีระดับการพัฒนากอยู่ในลำดับต่ำสุดถึง 3 ตัวชี้วัด มี 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัด ร้อยเอ็ด สุราษฎร์ธานี และยะลา ส่วนจังหวัดที่มีระดับตัวชี้วัดต่ำสุด 2 ตัวชี้วัดมี 6 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย กำแพงเพชร มุกดาหาร ศรีสะเกษ ชุมพร และสตูล

นอกจากนี้หากพิจารณาเชิงเปรียบเทียบการพัฒนาระหว่างด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม ยังพบว่ามึลักษณะที่มักตรงกันข้าม เช่น จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งมีผลจากตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจดี แต่มีปัญหาสังคมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาต่ำ หรือกรณีจังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านธรรมชาติ กลับมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและมีส่วนร่วมป้องกันและควบคุมสิ่งแวดล้อมต่ำ เป็นต้น

5.2 คุณภาพชีวิตชุดตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุข

ในปี พ.ศ. 2545 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้สร้างและใช้ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตชุดที่เรียกว่า ความอยู่ดีมีสุข ซึ่งมีองค์ประกอบ 5 ด้าน มีตัวชี้วัดรวม 13 ตัว วัดในช่วงเวลาก่อน ระหว่าง และ หลังวิกฤตเศรษฐกิจ พบว่า

1) ความอยู่ดีมีสุขของคนไทยโดยรวมลดลงหลังจากเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ เนื่องจากการว่างงานเพิ่มขึ้น 2 เท่า ความไม่มั่นคงในการทำงาน ความแตกต่างระหว่างรายได้และปัญหาความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

2) คนไทยส่วนใหญ่ยากจนลงกว่าเดิมระหว่างและหลังวิกฤตเศรษฐกิจ กล่าวคือ ระดับรายได้ที่แท้จริงลดลงจากปี 2539 และ 2540 มีความเหลื่อมล้ำของรายได้สูงมาก คนจนกลุ่ม 20% มีส่วนแบ่งรายได้ของประเทศ เพียงร้อยละ 4.2 ขณะที่คนรวย 20% ครอบครองรายได้เกินครึ่งหรือร้อยละ 55.4 ของรายได้ทั้งหมด หรือกว่า 13 เท่า และหากพิจารณาจำนวนคนจน พบว่ามีเพิ่มขึ้นอีก 1.4 ล้านคน รวมเป็น 8.2 ล้านคน ซึ่งก่อนหน้านี้นลดลงจาก 17.9 ล้านคนในปี 2531 เหลือ 6.8 ล้านคนในปี 2539

3) แม้สภาพแวดล้อมของคนไทยด้านสาธารณสุขโภชนาการและด้านที่อยู่อาศัยดีขึ้น แต่คุณภาพของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนปัญหาความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ทำให้ชีวิตคนไทยถูกคุกคามทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว

4) คนไทยยังต้องเผชิญกับปัญหาการคิดเป็นทำเป็น และการใช้สติปัญญาอย่างถูกต้อง กล่าวคือ แม้รัฐประสบความสำเร็จในการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน จนทำให้โอกาสทางการศึกษาของเด็กและเยาวชนในทุกกลุ่มอายุเพิ่มขึ้น แต่กลับพบว่า ปัญหาคุณภาพทางการศึกษาทั้งด้านการให้บริการและด้านตัวผู้รับบริการอ่อนด้อยลง เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยรวมลดลง ผลคะแนนการทดสอบวิชาหลัก 4 วิชา ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ยังคงอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าร้อยละ 50 และมีแนวโน้มต่ำลงเมื่อระดับการศึกษาสูงขึ้น โดยเฉพาะด้านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ของทุกระดับการศึกษาต่ำกว่าเกือบทุกประเทศในเอเชีย ยกเว้น อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์

5) แม้คนไทยจะอายุยืนขึ้น มีสุขภาพแข็งแรงขึ้นด้วยการคุ้มครองของ
รัฐที่มีค่าใช้จ่ายสูง แต่ก็พบพฤติกรรมความเสี่ยงด้านสุขภาพอย่างกว้างขวาง ทั้ง
ด้านอุบัติเหตุและการบริโภคใน ทั้งกลุ่มคนยากจนและกลุ่มไม่ยากจน นอกจากนี้
ยังพบว่าสุขภาพจิตของคนไทยมีแนวโน้มแย่ลง ทั้งนี้อาจพิจารณารายละเอียดได้
จากตารางที่ 3

ตารางที่ 3 สถานภาพความอยู่ดีมีสุขของคนไทย

องค์ประกอบและตัวชี้วัด	ระดับการเปลี่ยนแปลง		
	ก่อนวิกฤต 2535 - 2539	ระหว่างวิกฤต 2540 - 2541	หลังวิกฤต 2542 - 2544
1. สุขภาพอนามัย	81.5 (ดีขึ้น)	84.3 (ดีขึ้น)	84.1 (ดีขึ้น)
1) อายุขัยเฉลี่ย	86.2 (ดีขึ้น)	87.6 (ดีขึ้น)	88.5 (ดีขึ้น)
2) สุขภาพดี	84.7 (ดีขึ้น)	84.7 (ดีขึ้น)	88.5 (ดีขึ้น)
3) การมีหลักประกัน	72.0 (ไม่เปลี่ยนแปลง)	80.3 (ดีขึ้น)	78.2 (ไม่เปลี่ยนแปลง)
2. ความรู้	63.9 (ลดลง)	69.3 (ลดลง)	73.8 (ไม่เปลี่ยนแปลง)
4) จำนวนปีที่ได้รับการศึกษา	76.7 (ไม่เปลี่ยนแปลง)	82.2 (ดีขึ้น)	88.9 (ดีขึ้น)
5) การเข้าเรียน ม.ต้น และ ม.ปลาย	60.6 (ลดลง)	70.5 (ดีขึ้น)	73.4 (ดีขึ้น)
6) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	47.9 (ลดลง)	45.0 (ลดลง)	47.4 (ลดลง)
3. ชีวิตการทำงาน	79.8 (ไม่เปลี่ยนแปลง)	38.4 (ลดลง)	50.3 (ลดลง)
7) การมีงานทำ	100.0 (ดีขึ้นมาก)	45.9 (ลดลง)	61.9 (ลดลง)
8) ความไม่มั่นคงในงาน	24.6 (ลดลง)	25.4 (ลดลง)	26.1 (ลดลง)
4. รายได้และการกระจายรายได้	83.0 (ดีขึ้น)	77.6 (ไม่เปลี่ยนแปลง)	73.4 (ไม่เปลี่ยนแปลง)
9) สัดส่วนประชาชนยากจน	87.7 (ดีขึ้น)	76.9 (ไม่เปลี่ยนแปลง)	70.4 (ไม่เปลี่ยนแปลง)
10) การกระจายรายได้	77.7 (ไม่เปลี่ยนแปลง)	78.3 (ไม่เปลี่ยนแปลง)	76.2 (ไม่เปลี่ยนแปลง)
5. สภาพแวดล้อม	74.3 (ไม่เปลี่ยนแปลง)	70.9 (ไม่เปลี่ยนแปลง)	70.9 (ไม่เปลี่ยนแปลง)
11) ที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภค	63.0 (ลดลง)	68.6 (ลดลง)	72.7 (ไม่เปลี่ยนแปลง)
12) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	78.3 (ไม่เปลี่ยนแปลง)	61.8 (ลดลง)	56.2 (ลดลง)
13) สิ่งแวดล้อม	79.5 (ไม่เปลี่ยนแปลง)	79.9 (ไม่เปลี่ยนแปลง)	79.8 (ไม่เปลี่ยนแปลง)
รวม	77.1 (ไม่เปลี่ยนแปลง)	71.3 (ไม่เปลี่ยนแปลง)	72.1 (ไม่เปลี่ยนแปลง)

หมายเหตุ 1. แบ่งการตัวชี้วัด เป็น 4 ระดับ คือ ดีขึ้นมาก (ร้อยละ 90 - 100) ดีขึ้น (ร้อยละ 80 - 89.9)
ไม่เปลี่ยนแปลง (ร้อยละ 70-79.9) ลดลง (น้อยกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 60)

2. ปรับปรุงจาก สศช. ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย (กรุงเทพฯ: บ.เพชรบูรณ์การพิมพ์ จก. 2546) หน้า 13

5.3 คุณภาพชีวิตชุดดัชนีความก้าวหน้าของคน

หลังจากสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ได้เสนอดัชนีความขัดสน (Human Deprivation Index) แล้ว ในปี พ.ศ. 2546 ได้เสนอดัชนีความก้าวหน้าของคน (Human Achievement Index-HAI) โดยใช้ 8 องค์ประกอบ 22 ตัวชี้วัด สรุปคุณภาพชีวิตคนไทย ดังปรากฏในตารางที่ 4 และมีข้อสรุปดังนี้

1) **ด้านสุขภาพ** ได้พยายามสะท้อนปรัชญาสาธารณสุขแนวใหม่คือ อากาศส่งเสริมสุขภาพ โดยในภาพรวมพบว่าฉะเชิงเทราเป็นจังหวัดที่ดีที่สุด กรุงเทพฯ และปริมณฑลรองลงไป ต่ำสุดเป็นจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีสถานการณ์สุขภาพใกล้เคียงกันคือปัญหาโภชนาการและข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการ ที่น่าสนใจ คือระยองและภูเก็ตมีมาตรฐานการดำรงชีวิตดี แต่มีพฤติกรรมที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ และจิตประสาท เช่น สุรา บุหรี่ เอ็ดส์ แพทย์ยังคงกระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพฯ โรคเครียด โรคจิตประสาทมีความเสี่ยงและเกิดขึ้นเท่า ๆ กัน ทั้งในจังหวัดจนและรวย ส่วนโรคเอดส์เคลื่อนตัวจากภาคเหนือไปยังเขตอุตสาหกรรมที่มีแรงงานย้ายถิ่น เช่น ระยอง ปทุมธานี และลำปาง

2) **ด้านการศึกษา** ตัววัดนี้สะท้อนปรัชญาการศึกษาตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ 2542 พบว่าจังหวัดที่โดดเด่นได้แก่ ชลบุรี ภูเก็ต ลำพูน นครปฐม และพระนครศรีอยุธยา ส่วนจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และจังหวัดห่างไกล คือ แม่ฮ่องสอน และนราธิวาส อยู่ระดับต่ำ ที่น่าแปลกใจคือ กรุงเทพฯ มีอัตราการเข้าเรียนชั้นมัธยมต่ำ และไม่อาจสรุปได้ว่าเด็กจังหวัดรวยมีโอกาสดีกว่าจังหวัดอื่น

3) **ด้านการมีงานทำ** จังหวัดที่โดดเด่นที่สุด ได้แก่จังหวัดวงแหวนรอบกรุงเทพฯ รองลงไปเป็นจังหวัดรวยได้แก่ ภูเก็ตและชลบุรี จังหวัดที่มีคะแนนต่ำ อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและจังหวัดชายแดน คือ อุตรธานี หนองบัวลำภู และนครพนม

4) **ด้านรายได้** จังหวัดรวยได้แก่กรุงเทพฯ และวงแหวนรอบ ๆ และภูเก็ต จังหวัดจน คงอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต่ำสุด คือ ยโสธร หนองบัวลำภู และนครพนม รายงานนี้แสดงให้เห็นว่าหนี้สินเป็นปัญหาระดับชาติ จังหวัดที่มี

ปัญหา มาก สัดส่วนครัวเรือนถึง 9ใน10 มีปัญหาหนี้สิน แม้จังหวัดที่รวย ครัวเรือนกว่า 1 ใน 4 ก็ยังเป็นหนี้ ยิ่งกว่านั้นยังมีข้อสังเกตว่าจังหวัดที่มีหนี้สูงมิใช่จังหวัดที่มีสัดส่วนคนยากจนสูง ความสัมพันธ์ระหว่างหนี้สินและความยากจนมิใช่ความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงแบบเดิม มีความซับซ้อนจากตัวแปรพฤติกรรมบริโภคเป็นสำคัญ ตัวอย่าง เช่น กระบี่ เป็นจังหวัดที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยแหล่งท่องเที่ยว แต่กลับมีหนี้เป็นอันดับสามของประเทศ

5) **ด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม** จังหวัดที่โดดเด่นอยู่รอบ ๆ กรุงเทพฯ ฯ จังหวัดห่างไกล คือแม่ฮ่องสอน และภาคตะวันออกเฉียงเหนือชายแดนต่ำสุด ครัวเรือนไม่มีแม่เตาแก๊ส ชุมชนแออัด ขยายตัวตามการขยายเขตเทศบาล และชุมชนเมือง

6) **ด้านชีวิตครอบครัวและชุมชน** เป็นที่น่าสนใจว่าจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสถานการณ์ด้านคุณภาพชีวิตแย่เกือบทุกด้าน แต่กลับมีชีวิตครอบครัวและชุมชนดีที่สุด จังหวัดโดดเด่น คือ สุรินทร์ และขอนแก่น สภาพการณ์นี้เกิดขึ้นที่แม่ฮ่องสอน และยะลาด้วย และกลับกันคือจังหวัดที่ย่ำแย่อยู่รอบ ๆ กรุงเทพฯ ฯ รวมถึงกรุงเทพฯ ด้วยที่มีอัตราการหย่าร้าง คดีอุกฉกรรจ์และยาเสพติดสูง

7) **ด้านคมนาคมและการสื่อสาร** ตัววัดนี้ใช้ความสะดวกในการเดินทางและการมีสื่อ ดังนั้น กรุงเทพฯ ฯ จึงมีคะแนนเต็ม ภูเก็ตเมืองศูนย์เทคโนโลยีสื่อสารจึงรองลงมา ส่วนจังหวัดห่างไกล และชายแดนจึงมีคะแนนต่ำและมีความเหลื่อมล้ำกันกว่า 30 เท่า

8) **ด้านการมีส่วนร่วม** จังหวัดที่โดดเด่น ได้แก่ สิงห์บุรี พังงา อำนาจเจริญ และอุทัยธานี จังหวัดที่มีส่วนร่วมต่ำคือ กรุงเทพฯ ฯ สมุทรปราการ และปทุมธานี

ตารางที่ 4 โครงสร้างดัชนีความก้าวหน้าของคน (Human Achievement Index - HAI)

ดัชนี	องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด
1. ดัชนีสุขภาพ	1. อายุขัย 2. สุขภาพอนามัย	1. อายุขัยเฉลี่ยแรกเกิด (ปี)	50	95
		2. อัตราการขาดสารอาหารขั้นแรกเริ่มในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี (%)	0	20
	3. การส่งเสริมสุขภาพ 4. บริการสาธารณสุข	3. จำนวนผู้เป็นโรคเอดส์ที่เพิ่มขึ้น (ต่อประชากร 100,000)	0	85
		4. จำนวนผู้ป่วยโรคเครียด โรคจิต ประสาท (ต่อประชากร 1,000)	0	100
		5. ประชากรมีพฤติกรรมที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เช่น สูบบุหรี่ ดื่มสุรา (%)	15	55
		6. จำนวนประชากรต่อแพทย์ (คน)	500	20,000
2. ดัชนีการศึกษา	6. ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา 6. การเข้าเรียน	7. จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยในประชากรอายุ 16 ปีขึ้นไป (ปี)	3	12
		8. อัตราการเข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (%)	30	100
	7. คุณภาพการศึกษา 8. บริการการศึกษา	9. อัตราการเข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (%)	20	95
		10. คะแนนเฉลี่ยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (%)	30	85
		11. คะแนนเฉลี่ยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (%)	20	66
		12. จำนวนนักเรียนต่อครูชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (คน)	10	37
3. การทำงาน	9. การว่างงานและการ ทำงานต่ำกว่าระดับ 10. สวัสดิการแรงงาน	13. จำนวนนักเรียนต่อห้องเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (คน)	20	60
		14. อัตราการว่างงาน (%)	0	8
		15. อัตราการทำงานต่ำกว่าระดับ (%)	0	30
4. ดัชนีรายได้	11. ระดับรายได้ 12. การเปลี่ยนแปลงรายได้ 13. ความยากจน 14. หนี้ครัวเรือน	16. แรงงานที่มีประกันสังคม (%)	1	100
		17. รายได้เฉลี่ยครัวเรือนต่อเดือน (บาท)	4,000	30,000
		18. การเปลี่ยนแปลงรายได้เฉลี่ยครัวเรือนต่อเดือน (2541-2543) (%)	-50	40
		19. สัดส่วนคนจน (%)	0	60
5. ดัชนีที่อยู่อาศัยและ สภาพแวดล้อม	15. ที่อยู่อาศัย 16. สภาพแวดล้อม	20. ครัวเรือนที่มีหนี้ (%)	20	90
		21. ครัวเรือนที่มีผู้หญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว (%)	70	100
		22. ครัวเรือนในชุมชนแออัดในเขตเมือง	0	100
		23. ครัวเรือนที่มีตู้เย็น (%)	30	100
6. ดัชนีชีวิตครอบครัว และชุมชน	17. ชีวิตครอบครัว 18. ความปลอดภัยในชุมชน	24. ครัวเรือนที่หุงต้มด้วยเตาแก๊สหรือเตาไฟฟ้า	10	100
		25. ครัวเรือนที่มีผู้หญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว (%)	10	50
		26. ครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุเป็นหัวหน้าครอบครัว	5	50
		27. เด็กอายุ 15-17 ปีที่ทำงาน	0	50
		28. การหย่าร้าง (ต่อคู่สมรส 1,000 คู่)	50	600
		29. คนพิการ (%)	0	5
7. ดัชนีคมนาคมและการ สื่อสาร	19. คมนาคม 20. การสื่อสาร	30. การเข้าถึงบริการสุขภาพและสาธารณสุข (ต่อประชากร 100,000)	0	40
		31. การจับกุมคดีเกี่ยวกับยาเสพติด (ต่อประชากร 100,000)	60	1,250
		32. ครัวเรือนที่เดินทางไปอำเภอไกลที่สุดได้สะดวกตลอดปี (%)	30	100
		33. จำนวนยานพาหนะส่วนบุคคล (ต่อประชากร 1,000)	80	950
		34. ครัวเรือนที่มีโทรศัพท์	40	100
8. ดัชนีการมีส่วนร่วม	21. การมีส่วนร่วมทางการเมือง 22. การมีส่วนร่วมทางสังคม	35. จำนวนประชากรต่อโทรศัพท์ (คน)	1	65
		36. ประชากรที่เข้าถึงอินเทอร์เน็ต (%)	1	20
		37. การใช้สิทธิเลือกตั้ง (%)	30	100
		38. จำนวนองค์กรชุมชน (ต่อประชากร 100,000)	4	450
		39. ครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่ม / องค์กรท้องถิ่น (%)	35	100
		40. ครัวเรือนที่ร่วมกิจกรรมสาธารณะประโยชน์สูงสุด	70	100

ที่มา : สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) รายงานการพัฒนามนุษย์ของประเทศไทย 2546
 (กรุงเทพฯ : 2546) หน้า 106

6. ความไม่สอดคล้องระหว่างปัญหาคุณภาพชีวิตคนไทย กับทิศทางและกระบวนการพัฒนา

หากย้อนกลับไปพิจารณาทางเลือกการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา อาจสรุปได้ว่า ด้านระบบเศรษฐกิจ สังคมไทยเลือกเดินแนวทางทุนนิยมเสรีอย่างสุดโต่งสำหรับด้านเป้าหมายของการพัฒนานั้น ในช่วงแรกของการพัฒนาได้มุ่งเน้นที่กายภาพและความเจริญทางวัตถุเป็นด้านหลัก ดังนั้นตัวชี้วัดการพัฒนาจึงมิได้ให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิต จนกระทั่งมีการเพิ่มแนวคิดด้านการพัฒนาสังคมโดยเฉพาะเรื่องการยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา จึงปรากฏตัวชี้วัดด้านคุณภาพชีวิตมากขึ้น ตัวอย่างเช่น สุขภาพ การศึกษาเรียนรู้ ความอบอุ่นในครอบครัว และการเสริมพลังชุมชน เป็นต้น ซึ่งเป็นทิศทางที่ถูกต้อง

แต่อย่างไรก็ดี แม้เป้าหมายการพัฒนาและตัวชี้วัดจะเน้นคุณภาพชีวิตของประชาชนก็ตามในทางปฏิบัติหากพิจารณาถึงกระบวนการพัฒนาซึ่งครอบคลุมถึงการให้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนา การใช้ทรัพยากรบริหาร ตลอดจนวิถีการปฏิบัติพบว่าทั้งบทบาททำที่ของผู้มีอำนาจกำหนดนโยบายสาระของนโยบาย กลไกการนำนโยบายและแผนไปปฏิบัติตลอดจนจุดเน้นในการกำกับควบคุมผลของการพัฒนา ล้วนแล้วแต่มุ่งเน้นที่อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก มิได้ให้ความสำคัญอย่างจริงจังกับคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ด้วยปัจจัยเหตุสำคัญบางประการสภาพแวดล้อมทางสังคมการเมืองที่ผ่านมา ก็เป็นอุปสรรคต่อการมุ่งมั่นพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยตามทิศทางการพัฒนานี้ด้วยสาเหตุสำคัญคือ

1) มีการปรับเปลี่ยนหมุนเวียนผู้มีอำนาจบทบาทในการพัฒนาค่อนข้างบ่อย ทำให้รัฐบาลแต่ละยุคเลือกให้ความสำคัญกับผลงานระยะสั้น ซึ่งส่วนใหญ่มักเน้นเรื่องทางเศรษฐกิจ ส่วนผลงานเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตซึ่งต้องใช้เวลาและความต่อเนื่องจึงมักมิได้ทำจนบรรลุเป้าหมาย

2) ในด้านกลไกการปฏิบัติ ซึ่งได้แก่หน่วยงานและบุคลากรส่วนใหญ่ในระบบราชการ ก็มีความคุ้นเคยกับการปฏิบัติแบบเดิม แถมยังมีโครงสร้างที่ซับซ้อนทื่อๆ ขาดการปฏิบัติและกำกับติดตามที่มีประสิทธิภาพ จึงทำให้ผลงานในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตไม่บรรลุเป้าหมายเท่าที่ควรแม้จะใช้ทรัพยากรหรืองบประมาณไปมากมายก็ตาม

มาจนถึงยุคปัจจุบัน ปัญหาอุปสรรคดังกล่าวข้างต้น ได้คลี่คลายลงไปมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลสามารถอยู่ได้จนครบวาระ อันเป็นผลมาจากข้อกำหนดตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน และปัจจัยอื่นใดก็ตาม ตลอดจนกลไกของรัฐก็ได้รับการปฏิรูปไปเป็นส่วนใหญ่แล้ว แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ทางเลือกในการพัฒนา นับตั้งแต่เป้าหมาย ไปจนถึงกระบวนการปฏิบัติโดยรวม กลับขาดความสอดคล้องกับสิ่งซึ่งเป็นสภาพปัญหาด้านคุณภาพชีวิต ไม่ว่าจะเป็นคุณภาพชีวิตตามชุดความจำเป็นพื้นฐานครัวเรือน ชุดความอยู่ดีมีสุข หรือชุดความก้าวหน้าของคนดังกล่าวมาแล้วก็ตาม ทั้งนี้เพราะรัฐบาลมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวเช่นการกำหนดเป้าหมาย อัตราการขยายตัวของเศรษฐกิจที่สูง การลงทุน การผลิต การค้า และตลาดหุ้น เป็นต้น โดยมีการดำเนินงานและใช้มาตรการแบบก้าวกระโดด ที่สำคัญคือมาตรการนโยบายบางเรื่องเป็นการเน้นขยายมุขต่าง ๆ ซึ่งไม่สอดคล้องกับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตโดยสิ้นเชิง ส่วนด้านการพัฒนาสังคมแม้ว่ารัฐบาลได้กล่าวถึงไว้ในนโยบายอย่างกว้างขวางก็ตาม แต่ส่วนใหญ่ก็มิได้มุ่งเน้นหรือให้ความสำคัญอย่างจริงจัง ตัวอย่างเช่นตัวชี้วัดเรื่อง "พาสู่คุณธรรม" ใน จปฐ. หรือเรื่องผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินในชุดตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของคนไทย เมื่อเป็นเช่นนี้โอกาสของการแก้ปัญหาหรือยกระดับคุณภาพชีวิตในตัวชี้วัดที่ยังต่ำจึงเป็นไปได้ยากในอนาคต

ในเรื่องการวัดคุณภาพชีวิตมิได้หยุดนิ่ง มีความพยายามที่จะกำหนดเป้าหมายในการติดตามประเมินผลไว้ล่วงหน้า ทั้งนี้โดยการคาดการณ์ว่าปัญหาปัจจุบันที่ยังคงเป็นตัวชี้วัดสำคัญ เช่น ความยากจน การขาดการศึกษา โรคเอดส์ และมลภาวะทางสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ในเรื่องนี้มีหน่วยงานของสหประชาชาติ 2 หน่วยงานคือ UNDP และ ESCAP ได้ร่วมมือกันกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิตในปี ค.ศ. 2015 (พ.ศ. 2558) สำหรับประเทศในกลุ่มเอเชีย และแปซิฟิก 54 ประเทศซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วย โดยกำหนดชุดตัวชี้วัดที่เรียกว่า "เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ ในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก (The Millennium Development Goals in Asia and the Pacific - MDG 2015)" ประกอบด้วย 8 องค์กรประกอบเป้าหมาย 48 ตัวชี้วัด ได้แก่ **เป้าหมาย 1** การลดความยากจนและหิวโหยระดับรุนแรง **เป้าหมาย 2** การบรรลุเป้าหมายการศึกษาขั้นพื้นฐาน **เป้าหมาย 3** ความเสมอภาคระหว่างเพศ และการเสริมพลังแก่สตรี **เป้าหมาย 4** ลดการตายของเด็กแรกเกิด **เป้าหมาย 5** สุขภาพมารดา **เป้าหมาย 6** การต่อสู้เอาชนะ โรคเอดส์ มาเลเรีย และโรคอื่น ๆ **เป้าหมาย 7** ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม และ **เป้าหมาย 8** การเป็นหุ้นส่วนของประชาชนในการพัฒนา¹³

ดังนั้น รัฐบาลจึงควรให้ความสนใจและจริงจังกับการพัฒนาที่ยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยมากขึ้น ตลอดจนใช้เครื่องมือชี้วัดที่มีการกำหนดไว้ทั้งระดับประเทศและระดับสากลเป็นเกณฑ์ในการตรวจสอบผลการพัฒนาตลอดจนใช้เป็นเครื่องมือปรับเป้าหมายของการพัฒนาในการทุ่มทรัพยากรหรืองบประมาณจำนวนมากไปสู่ชุมชน ตามมาตรการ SML จะดำเนินการอย่างมีทิศทางมากขึ้น แทนที่จะเป็นการกระตุนเชิงการบริโภคนิยมแก่ประชาชนแบบไร้เป้าหมาย

7. ทูทางสังคมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไทย

ภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดของการพัฒนาประเทศอันเป็นผลจากสภาพแวดล้อมและกลไกทางการเมืองที่ดี หรือกลไกทางด้านตัวระบบราชการ ดังได้กล่าวมาแล้วก็ดี ยังมีสิ่งหนึ่งที่เป็นพลังพื้นฐานในสังคมไทย ได้ทำหน้าที่ในฐานะทุนทางสังคมที่สำคัญอย่างชัดเจน ตรงกลุ่มเป้าหมาย และต่อเนื่องควบคู่กับการพัฒนาประเทศมาโดยตลอด สิ่งนั้นก็คือ บทบาท ภารกิจและระบบบริหารการพัฒนาแห่งสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย ที่องค์พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชปณิธานและทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจด้านการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ดังได้มีการบันทึกไว้ว่า “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เป็นกิจกรรมการช่วยเหลือประชาชนก็ได้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2494 เป็นต้นมา ในแง่ของการพัฒนาสังคม...”¹⁴ ซึ่งเท่ากับว่าโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริได้เริ่มก่อนการมีแผนพัฒนาประเทศถึง 10 ปี โครงการดังกล่าวในยุคแรก ๆ ได้เริ่มต้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อันเป็นที่ตั้งของพระราชวังไกลกังวล เช่น โครงการถนนหมู่บ้านห้วยมงคล อ่างเก็บน้ำเขาเต่า โครงการกลุ่มประมงและโครงการฝักอาชีพทางน้ำในพระราชวังไกลกังวล สำหรับครอบครัวชาวประมงของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ¹⁵ และในช่วงเวลาที่ทางราชการเริ่มใช้แผนพัฒนาประเทศฉบับแรกเมื่อ พ.ศ. 2504 นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทดลองปลูกต้นยางและพันธุ์ไม้อื่น ๆ ในบริเวณที่ประทับพระราชวังสวนจิตรลดา ในลักษณะป่าไม้สาธิตแล้ว

จากการที่ได้เสด็จฯ เยี่ยมราษฎรในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ ตั้งแต่ประมาณ ปี พ.ศ. 2496 เป็นต้นมา ทำให้ทรงทราบว่าราษฎรที่มีอาชีพ ทำนา ทำไร่ ส่วนใหญ่ต้องพึ่งน้ำฝน และบางส่วนขาดที่ดินทำกิน หากพื้นที่เพาะปลูกไม่ขาดแคลนน้ำ ราษฎรจะมีการกินดีอยู่ดีขึ้น การพัฒนาด้านอื่น ๆ จะได้รับความสำเร็จไปด้วย การพัฒนาในความหมายของพระองค์ จึงสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตนั่นเอง ดังพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่ผู้นำเยาวชนและเจ้าหน้าที่เมื่อปลายปี พ.ศ. 2511 ความว่า “การพัฒนา คือการทำให้ชีวิตก้าวหน้ามีการกินดีอยู่ดี สมัยโบราณก็มีการพัฒนามาแล้ว ใช้เพียงมีในปัจจุบันซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลการพัฒนาเป็นความจำเป็นของชาติและของคนทุกคนเพราะทุกคนต้องการให้ชีวิตก้าวหน้ามีการกินดีอยู่ดี”¹⁶

จำนวนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้งหมดมีการสำรวจว่ามีมากว่า 2,400 เรื่อง มนูญ มุกข์ประดิษฐ ได้เสนอผลการวิเคราะห์ลักษณะสำคัญของโครงการไว้ว่า อาจแบ่งเป็น 2 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ รูปแบบแรกเป็นโครงการศึกษาค้นคว้าทดลองเพื่อนำผลไปประยุกต์ใช้ รูปแบบที่สอง เป็นโครงการปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาแบบผสมผสาน โดยสรุปว่ามีจุดเน้นที่ทรงให้ความสำคัญกับปัจจัยหลักต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันอย่างครบวงจร 5 ประการ ได้แก่ 1) น้ำ 2) ดินหรือที่ทำกิน 3) ทุน 4) ความรู้และเทคโนโลยี และ 5) การตลาด¹⁷

โครงการดังกล่าวหากพิจารณาในเชิงการบริหารจัดการพัฒนาสังคม อาจมีข้อสรุปในประเด็นสำคัญดังนี้

- 1) **มีเป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจน** กล่าวคือมุ่งเป้าหมายสุดท้ายที่การพัฒนาคนและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยครอบคลุมและสอดคล้องกับองค์ประกอบตัวชี้วัดเรื่องคุณภาพชีวิตที่สำคัญ เช่น การศึกษา การมีอาชีพและรายได้ในลักษณะที่พึงตนเองได้ สุขภาพ และการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ น้ำ ดิน และป่าไม้ เป็นต้น
- 2) **มีกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย** โครงการดังกล่าวมุ่งยกคุณภาพชีวิตของประชาชนหลากหลายกลุ่มเป้าหมาย เช่น ชาวเขา ชาวเล ชุมชนเมือง คนพิการ ฯลฯ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประชาชนในท้องถิ่นห่างไกล และด้อยโอกาส
- 3) **มีความต่อเนื่องไม่ขาดตอน** โครงการของรัฐบาลส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงตามนโยบายของรัฐบาลแต่ละยุคสมัยซึ่งมีจำนวนมากหลากหลายความต้องการ จึงขาดความต่อเนื่อง แถมบ่อยครั้งยังทิ้งร้าง เพราะขัดแย้งในผลประโยชน์ ขณะที่โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้มีความต่อเนื่องและเติมเต็มในส่วนที่รัฐบาลยังขาด
- 4) **มีการจัดองค์กรที่มีความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย** กล่าวคือ นอกเหนือจากสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) และหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องแล้ว ยังมีภาคเอกชน เข้ามาร่วมมือ และองค์กรพัฒนาเอกชนที่พระองค์ทรงจัดตั้งขึ้น เช่น มูลนิธิชัยพัฒนาเป็นต้น ร่วมดำเนินงานมีลักษณะเป็นองค์กรเครือข่ายเพื่อให้เกิดความคล่องตัวและมีพลังอีกด้วย

5) มีลักษณะการประสานและบูรณาการทุกระดับ กล่าวคือโครงการเหล่านี้ นอกจากมีการประสานเชิงเป้าหมายระดับเครื่องมือ (Instrumental goal) ของแต่ละโครงการแล้วยังมีการประสานระหว่างโครงการ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนเป็นเป้าหมายสุดท้าย (Ultimate goal) อีกด้วย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ ทรงกระทำแต่ละด้านไปพร้อม ๆ และสานต่อกัน ดังจะเห็นจากกรณีตัวอย่างโครงการศิลปาชีพพิเศษ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงรับสนองพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างทุ่มเทเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชากรชนบทของพระองค์ทั้งทรงอุทิศกำลังพระวรกาย และพระราชทานพระราชทรัพย์สนับสนุนส่งเสริมอุตสาหกรรมในครัวเรือนโดยมีพระราชดำริให้จัดตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษขึ้น ตั้งแต่วันที่ 21 กรกฎาคม 2513 และทรงรับไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ด้วยทรงเห็นว่าคนไทยในหลายท้องถิ่นเป็นผู้มีฝีมือในด้านศิลปาชีพ และภูมิปัญญาสืบทอดกันมาช้านานแต่ปัจจุบันนี้ ผู้มีฝีมือดังกล่าวนี้ จะลดน้อยถอยลงไปทุกที วันหนึ่งข้างหน้าอาจสูญหายไปอย่างน่าเสียดาย จึงมีพระราชประสงค์ให้มีการฟื้นฟูขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งนอกจากจะช่วยยกฐานะราษฎรในชนบทที่ยากจน และชาวไร่ชาวนาที่ทำเกษตรกรรมไม่เป็นผล ให้มีอาชีพเสริมและมีรายได้ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตขึ้นแล้ว ยังเป็นการฟื้นฟูสงวนไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ฝีมือด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านอันเป็นการดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมประจำชาติให้เป็นมรดกศิลปสมบัติของชาติสืบต่อไปด้วย

มูลนิธินี้มีวัตถุประสงค์หลัก คือ การส่งเสริมการหารายได้พิเศษให้แก่ครอบครัวชาวนา ชาวไร่ ผู้มีรายได้น้อยนอกฤดูกาลการทำงาน โดยให้ความรู้เกี่ยวกับอุตสาหกรรมในครัวเรือน คือการประดิษฐ์ศิลปหัตถกรรมต่าง ๆ ตลอดจนส่งเสริมจัดหาตลาดให้กับผลิตผลจากอุตสาหกรรมครัวเรือนเหล่านี้ด้วย

งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านและงานช่างฝีมือนี้ ได้ทรงส่งเสริมในทุกภาคตามความคุ้นเคย ชนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ที่จะพึงหาได้ในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยที่ภาคกลางได้นำป่านศรนารายณ์ ลานหรือทางอวนมาถักทอเป็นกระเป๋า หมวก รองเท้า ที่รองจาน และอื่น ๆ มีการส่งครูฝึกการทอผ้าฝ้ายรวมทั้งให้มีการปั้นตุ๊กตาชาววังหรือตุ๊กตาไทยนี้ นอกจากเป็น

การส่งเสริมอาชีพแก่ราษฎรแล้ว ยังเป็นการรักษาศิลปวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของไทย เป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมไทยไปในต่างประเทศ เพราะตุ๊กตาไทยได้จำลองกิริยาท่าทาง การแต่งกาย ชีวิตความเป็นอยู่ และประเพณีวัฒนธรรมไว้เป็นอย่างดี

ในภาคเหนือ โปรดเกล้าฯ ให้มีโครงการทอผ้าไหม ผ้ายก ผ้ายัตนจัก และผ้าฝ้ายเนื้อหนา เกี่ยวกับงานเย็บปักถักร้อย ทำไม้แขวนเสื้อ และเครื่องเงิน ชาวเขาที่ใช้เป็นเครื่องประดับเนื่องด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้โดยเสด็จฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมชาวไทยภูเขา ได้ทรงทราบว่า ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้ามีเครื่องแต่งกายที่ปักเป็นลวดลาย และสีล้นงดงาม ทั้งเป็นศิลปที่ได้สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนแล้ว จึงทรงส่งเสริม และสนับสนุนงานปักของชาวเย้าไว้มิให้สูญหายไปด้วย

ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ราษฎรนิยมทอผ้ามัดหมี่ และผ้าไหมใช้เอง อยู่ก่อนแล้ว แต่ขาดแคลนไหมที่ใช้ทอ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้สนับสนุนการเลี้ยงไหมพันธุ์พื้นเมือง และการทอชิ้นไหมมัดหมี่ โดยการทอจาก ลายเก่า ๆ แบบพื้นเมือง และได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นค่าวัสดุ และค่าแรง แล้วทรงรับซื้อผ้าที่ราษฎรทอขึ้น นอกจากนั้น ผู้ที่ทอผ้าฝีมือดีเด่น ก็จะได้รับพระราชทานรางวัลพิเศษต่างหากจากค่าแรง

ภาคใต้ เดิมมีการทอผ้าที่มีลักษณะเฉพาะของภาคใต้ เช่น ผ้าลายต่าง ๆ (ผ้าลายดอกพิกุล ลายราชวัตร ลายดอกมะลิ) ต่อมาการทอผ้าขาดผู้นิยมเท่าที่ควร จึงโปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูการทอผ้าพื้นเมืองให้เป็นที่นิยมสูงขึ้น นอกจากนี้ยังได้โปรดเกล้าฯ ให้มีโครงการประดิษฐ์ดอกไม้จากเศษผ้าฝ้าย ผ้าไหม และผ้าชนิดต่าง ๆ รวมทั้งได้มีการส่งเสริมงานหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวภาคใต้อีกหลายอย่าง เช่น การสานเสื่อกระจูด การจักสานย่านลิเภา ซึ่งเป็นไม้เลื้อยที่มีอยู่ทั่วไปในภาคใต้ สามารถนำมาจักสานเป็นเครื่องมือเครื่องใช้หลายอย่าง เช่น กระจ่างถือ ถาด พาน และที่รองแก้ว เป็นต้น

นอกจากโครงการส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษตามท้องถิ่นทั่ว ๆ ไปแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ยังมีพระราชดำริจัดตั้งศูนย์ศิลปาชีพพิเศษ เป็นโครงการฝึกอบรมเกษตรกรขึ้นในเขตปฏิรูปที่ดิน อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ศูนย์ศิลปาชีพพิเศษนี้ ใช้พื้นที่ประมาณ 700 ไร่ เพื่อทำการฝึกอบรมเกษตรกรในท้องถิ่นใกล้เคียงในด้านศิลปาชีพนาชนิด ตามความเหมาะสมของสภาพท้องถิ่น ในการจัดหาวัสดุและความถนัดของเกษตรกร บางชนิดอาจเป็นศิลปหัตถกรรมของท้องถิ่นอยู่แล้ว บางชนิดอาจนำมาดัดแปลงจากท้องถิ่นอื่นก็ได้ ศูนย์ฝึกอบรมอาชีพแห่งนี้ได้เปิดดำเนินการตั้งแต่วันที่ พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา¹⁸

นอกจากกรณีโครงการศิลปาชีพพิเศษแล้ว กรณีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นเรื่องน้ำ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงให้ความสำคัญเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างจริงจัง รวมถึงกรณีอื่น ๆ ในลักษณะเดียวกันนี้ อีกจำนวนมาก

สำหรับเรื่องคุณภาพชีวิตคนไทยซึ่งมีชุดเครื่องมือที่ใช้ติดตามประเมินผลการพัฒนา คือ ความจำเป็นพื้นฐานครัวเรือน (จปฐ.) นั้น ก็มีสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสนพระทัยติดตามผลการประเมินตลอดมา ดังพระราชกระแสในวโรกาสที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท (พชช.) และเจ้าหน้าที่ เข้าเฝ้าถวายรายงานคุณภาพชีวิตคนไทย เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2534 ดังนี้¹⁹

"การดำเนินงานพัฒนา แต่ก่อนใช้วัดด้วยสายตาบ้าง เผล็วไปตามความคิดเห็นที่ไม่เป็นเชิงสถิติบ้าง ทำไปเรื่อย ๆ บ้าง แต่ตอนนี้ทางราชการมีการ

สำรวจข้อมูล จปฐ. เป็นข้อมูลที่คิดว่าในขณะนี้ดีที่สุดแล้ว ดีในการเป็นฐานให้เริ่มต้นแก้ไขปัญหา เป็นข้อมูลที่ง่าย ดูง่าย และเห็นด้วยที่มีการสำรวจข้อมูล จปฐ. มีการวัดเพื่อให้พบปัญหา ซึ่งเมื่อรู้ปัญหาแล้วจะได้มีการแก้ไข สำหรับการวัดนั้น จะตรงหรือไม่ตรง แน่แน่นอนต้องมีการผิดพลาดบ้าง ก็ไม่น่าจะเป็นปัญหาใหญ่ ขอให้มีสิ่งที่จะช่วยชี้ให้ฝ่ายรัฐเข้าไปหาชาวบ้าน ได้ทราบปัญหาของชาวบ้านบ้าง เมื่อเราทำจริงสำรวจจริงแล้ว จะทำให้พบกับบุคคลที่ควรสงเคราะห์ หรือทำให้พบปัญหา และเมื่อพบปัญหาแล้วจะแก้ไขอย่างไรเป็นสิ่งที่ตามมา

หลักการพัฒนาที่ควรคำนึงถึงคือ ช่วยเขาเพื่อให้เขาช่วยตัวเองได้ การให้คำแนะนำเพื่อให้ชาวบ้านได้เรียนรู้วิธีการแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง จึงเป็นสิ่งสำคัญ”

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยในอนาคตจึงเป็นเรื่องน่าสนใจว่าสังคมไทยจะใช้ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนา ดังที่สังคมไทยได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาของชาติฉบับปัจจุบันอย่างจริงจังเพียงใด จะมีกระบวนการพัฒนาอย่างไร และที่สำคัญคือจะใช้ทั้งทุนเศรษฐกิจและทุนทางสังคมอย่างผสมผสานกันอย่างไรเป็นองค์รวมและเหมาะสมได้อย่างไร

เชิงอรรถ

- ¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย 5 ปี หลังวิกฤตเศรษฐกิจ** (พิมพ์ครั้งที่ 2) (กรุงเทพฯ: เพชรรุ่งการพิมพ์ 2546) หน้า 7.
- ² Walt W. Rostow, **The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto** (London: Cambridge University Press, 1960).
- ³ Jan Knippers Black, **Development in Theory and Practice** (Boulder: Westview Press 1999) p.24.
- ⁴ Peter Evans, "Foreign Capital and the Third World State" in Huntington and Weines, eds, **Understanding Political Development** (Boston: Little, Brown and Co. 1987) pp. 319- 352.
- ⁵ Barry Gills, editorial, "Globalization and the Politics of Resistance" in Barry Gills. ed., **New Political Economy**, Special Issue, 2, no. 1, March 1997, pp. 11-15.
- ⁶ Jan Knippers Black, **op. cit.** p.36.
- ⁷ Jorge Nef, **Human Security and Mutual Vulnerability: An Economy of Development and Underdevelopment** (Ottawa: International Development Research Center, 1995).
- ⁸ Jan Knippers Black , **op.cit.** pp .40-50.
- ⁹ สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ. (UNDP), **รายงานการพัฒนาดนของประเทศไทย 2546** (กรุงเทพฯ: ไบปรากฎชื่อโรงพิมพ์ 2546) หน้า 101.
- ¹⁰ สุภางค์ จันทวานิช และวรรณิ ไทยนันท์ **แนวคิดและเครื่องชี้วัดการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตของประเทศไทย** (เอกสารการสัมมนาโดย สกว.2538) หน้า 1.
- ¹¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **โครงการพัฒนาดัชนีตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย** (รายงานการศึกษาขั้นต้น 2546).
- ¹² คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท (พชช.) **รายงานคุณภาพชีวิตของคนไทย จากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปร.) ปี 2541** (กรุงเทพฯ: เพิ่มเสริมกิจ 2542) หน้า 65-66.
- ¹³ UN, **Promoting the Millennium Development Goals in Asia and the Pacific: Meeting the Challenges of Poverty Reduction** (Bangkok: United Nations Publication ST/ ESCAP/2253 2003) pp. 91-111.

¹⁴ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชกับงานพัฒนา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984)) หน้า 11-12.

¹⁵ ทบวงมหาวิทยาลัย ร่วมกับสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชน เอกกษัตริย์อัจฉริยะ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ 2540) หน้า 22.

¹⁶ เพิ่งอ้างหน้า 148.

¹⁷ มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : รูปแบบและแนวคิดในลักษณะเป็นยุทธศาสตร์สังคมเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ (เอกสารส่วนบุคคล วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2535) หน้า 5-7.

¹⁸ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, อ้างแล้ว หน้า 187-189.

¹⁹ คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท (พชช.) 2542 อ้างแล้ว หน้าปกใน.

ภาคผนวก

ตารางที่ 1 เครื่องมือชี้วัดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตคนไทย

หน่วยงาน/องค์กร ดำเนินการ	ปีที่เริ่มใช้ ชื่อเครื่องมือ และขอบเขต	สาระสำคัญ	วัตถุประสงค์หลัก และการใช้ประโยชน์
1. สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่ง ชาติ (สศช.)	<ul style="list-style-type: none"> ● 2518 (แผนฯ 3) ● เครื่องชี้ภาวะสังคม (Social Indicator) ● ข้อมูลทั้งประเทศ 	มี 9 องค์ประกอบ (หมวด) 55 ตัวชี้วัด 1. ประชากร 2. สาธารณสุข 3. การศึกษา 4. เศรษฐกิจสังคม 5.สวัสดิการสังคม 6. การมีงานทำ 7. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 8. สถาบันครอบครัว 9. ภาวะมลพิษ	<ul style="list-style-type: none"> - วัตถุประสงค์หลัก - วัดหน่วยวิเคราะห์ระดับบุคคลและครอบครัว - เสนอเป็นรายงานประจำปีในภาพรวมและรายภาค
2. สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.)	<ul style="list-style-type: none"> ● 2522 (แผนฯ 4) ● คำนิยมเพื่อชีวิตและสังคมไทย 20 ประการ ● ข้อมูลทั้งประเทศ แต่เน้นเฉพาะด้านวัฒนธรรม 	มี 2 องค์ประกอบ (ลักษณะ) 24 ตัวชี้วัด (ข้อ) <ul style="list-style-type: none"> ● ลักษณะแรก เน้นค่านิยมที่มีคุณค่าต่อสังคม มี 18 ข้อ ● ลักษณะที่ 2 เป็นค่านิยมที่มีคุณค่าต่อผู้ปฏิบัติ มี 6 ข้อ เช่น คุณธรรม 8 ประการ ตามพระราชดำรัส การพึ่งตนเอง ฯลฯ เป็นต้น 	<ul style="list-style-type: none"> - วัตถุประสงค์หลัก - ไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ จึงมีได้นำมาใช้วัดและติดตามผลอย่างต่อเนื่อง
3. คณะกรรมการอำนวยการงาน พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ในชนบท (กรมการพัฒนากลุ่มชน เป็น สสน.เลขานุการ)	<ul style="list-style-type: none"> ● 2525 (แผนฯ 5) ● กชช. 2 ค. ● ภาพรวมทั้งประเทศยกเว้นในเขตเทศบาล 	มี 6 องค์ประกอบ (กลุ่ม) 31 ตัวชี้วัด 1. สภาพพื้นฐาน 2. ผลผลิตรายได้และการมีงานทำ 3. สาธารณสุข 4. แหล่งน้ำ 5. ความรู้ การศึกษา 6. ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม	<ul style="list-style-type: none"> - วัตถุประสงค์หลัก - เริ่มจาก 38 จังหวัด 12,586 หมู่บ้าน ปัจจุบันขยายเป็น 66,193 หมู่บ้าน - จัดเก็บข้อมูลทุก 2 ปี เสนอเป็นรายหมู่บ้าน

ตารางที่ 1 เครื่องมือวัดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตคนไทย (ต่อ)

หน่วยงาน/องค์กร ดำเนินการ	ปีที่เริ่มใช้ ชื่อเครื่องมือ และขอบเขต	สาระสำคัญ	วัตถุประสงค์หลัก และการใช้ประโยชน์
4. กระทรวงสาธารณสุข	<ul style="list-style-type: none"> 2525 (แผนฯ 5) โครงการเฝ้าระวังและติดตามทาง โภชนาการในเด็กแรกเกิด ข้อมูลเฉพาะกลุ่มเป้าหมายเด็กแรกเกิด 	<p>มี 3 ระดับ คือ</p> <p>ระดับ 1 เริ่มผิดปกติ</p> <p>ระดับ 2 อันตราย</p> <p>ระดับ 3 อันตรายมาก</p>	<ul style="list-style-type: none"> วัดหน่วยวิเคราะห์ระดับบุคคล วัดน้ำหนักส่วนสูงรายบุคคล นำเสนอเป็นรายตำบล
5. สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ (สกศ.)	<ul style="list-style-type: none"> 2527 (แผนฯ 5) ดัชนีทางการศึกษา ข้อมูลทั้งประเทศ แต่เน้นเฉพาะด้าน การศึกษา 	<p>มี 8 องค์ประกอบ (กลุ่ม) 132 ดัชนีหลัก 973 ดัชนีย่อย</p> <p>1. ระดับก่อนประถมศึกษา 2. ระดับประถมศึกษา</p> <p>3. ระดับมัธยมศึกษา 4. ระดับมัธยมศึกษา</p> <p>5. ระดับอุดมศึกษา 6. ระดับอาชีวศึกษา</p> <p>7. การศึกษาออกโรงเรียน 8. ดัชนีที่เกี่ยวข้อง</p>	<ul style="list-style-type: none"> วัดหน่วยวิเคราะห์ระดับสถานศึกษา จัดทำและนำเสนอเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย
6. คณะกรรมการอำนวยการงาน พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ในชนบท (กรมการพัฒนาชุมชน เป็น สาน.เสข.)	<ul style="list-style-type: none"> 2528 (แผนฯ 5) จปฐ. ข้อมูลทั้งประเทศยกเว้นในเขต เทศบาล และ กทม. 	<p>มี 8 องค์ประกอบ (หมวด) 39 ตัวชี้วัด</p> <p>1. สุขภาพดี 2. มีบ้านอาศัย</p> <p>3. ศึกษาทั่วหัว 4. ครอบครัวสุขสบาย</p> <p>5. รายได้มาก 6. อากาศร่วมพัฒนา</p> <p>7. พาสู่คุณธรรม 8. บำรุงสิ่งแวดล้อม</p>	<ul style="list-style-type: none"> วัดหน่วยวิเคราะห์ระดับบุคคลและครอบครัว เสนอเป็นรายหมู่บ้านจนถึงระดับประเทศ เป็นรายงานประจำปี
7. สำนักงานสถิติแห่งชาติ (สสช.)	<ul style="list-style-type: none"> 2530 (แผนฯ 6) เครื่องชี้ภาวะเศรษฐกิจและสังคม (Economic and Social Index) ภาพรวมทั้งประเทศ 	<p>มี 11 องค์ประกอบ (สาขา) 89 ตัวชี้วัด</p> <p>1. ประชากร 2. แรงงาน</p> <p>3. เศรษฐกิจ 4. ประมง</p> <p>5. เกษตร 6. การศึกษา</p> <p>7. สาธารณสุข 8. รายได้-รายจ่าย</p> <p>9. การขนส่งและคมนาคม 10. การเงินการธนาคาร</p> <p>11. บัญชีประชาชาติ</p>	<ul style="list-style-type: none"> วัดหน่วยวิเคราะห์ระดับบุคคลและครัวเรือน นำเสนอเป็นรายจังหวัด มีการปรับปรุงตัวชี้วัดเป็นระยะ ๆ

ตารางที่ 1 เครื่องมือวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตคนไทย (ต่อ)

หน่วยงานองค์กร ดำเนินการ	ปีที่เริ่มใช้ ชื่อเครื่องมือ และขอบเขต	สาระสำคัญ	วัตถุประสงค์หลัก และการใช้ประโยชน์
8. สำนักงานวิจัยชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> ● 2530 (หน้า 6) ● โครงการผ่านดินธรรมแผ่นดินทอง ● ข้อมูลเฉพาะพื้นที่เป้าหมายบางตำบล/หมู่บ้านที่เป็นกรณีตัวอย่าง 	<p>มี 8 ตัวชี้วัด</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. สุขภาพ 2. มีปัญหาความสามารถช่วยเหลือตนเองได้ 3. ความเป็นอยู่ตามอัตภาพ 4. มีบุตรดี 5. มีรายรับสูงกว่ารายจ่าย 6. มีศีลธรรม คุณธรรม เมตตาธรรม ไม่เอาเปรียบกัน 7. มีการจัดตั้งพลังประชาชน 8. มีการศึกษา 	<ul style="list-style-type: none"> - วัตถุประสงค์หลัก - วัตถุประสงค์ระดับชุมชน - จัดทำภายใต้โครงการพิเศษ
9. กรุงเทพมหานคร	<ul style="list-style-type: none"> ● 2532 (หน้า 6) ● ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคม ● ข้อมูลเฉพาะพื้นที่กรุงเทพมหานคร 	<p>มี 5 องค์ประกอบ (ด้าน) 47 ตัวชี้วัด (ตัวบ่งชี้)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. สิ่งแวดล้อม 2. เศรษฐกิจ 3. สังคม 4. สุขภาพ 5. จิตใจ 	<ul style="list-style-type: none"> - วัตถุประสงค์หลักระดับบุคคลและครอบครัว - ปรับปรุงจาก จปฐ. และ UNICEF - ใช้เฉพาะชุมชนแออัดที่มีกรรมการชุมชนแต่ขาดความต่อเนื่อง
10. สภาองค์กรพัฒนาเด็กและเยาวชน	<ul style="list-style-type: none"> ● 2533 (หน้า 6) ● สถานะความต้องการพื้นฐานและบริการสำหรับเด็ก ● ข้อมูลเฉพาะกลุ่มเป้าหมายเด็ก 	<p>มี 7 ด้าน ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. โภชนาการและสุขภาพ 2. ความแข็งแรงของร่างกาย 3. การพัฒนาด้านสติปัญญา 4. การศึกษา จิตใจ อารมณ์ และสังคม 5. วัฒนธรรม 6. การเตรียมเข้าสู่อาชีพ 7. สิทธิหน้าที่พื้นฐานด้านการเมือง การปกครอง 	<ul style="list-style-type: none"> - วัตถุประสงค์หลักระดับบุคคล - ใช้เกณฑ์มาตรฐานสากลตามสิทธิเด็ก และความต้องการขั้นพื้นฐาน

ตารางที่ 1 เครื่องมือชี้วัดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตคนไทย (ต่อ)

หน่วยงาน/องค์กร ดำเนินการ	ปีที่เริ่มใช้ ชื่อเครื่องมือ และขอบเขต	สาระสำคัญ	วัตถุประสงค์หลัก และการใช้ประโยชน์
11. สำนักงานคณะกรรมการ สิ่งแวดล้อม (สวล.)	<ul style="list-style-type: none"> 2533 (แผนฯ 6) คุณภาพชีวิตของคนเมืองหลวง ข้อมูลเฉพาะกลุ่มคน กทม. 	<p>มี 4 ด้าน คือ</p> <p>1. การมีสถานสาธารณแะ 2. การมีสิ่งก่อสร้างที่เหมาะสม</p> <p>3. การมีโอกาสได้เข้าบั้ง กับฝั่งเมือง</p> <p>และเห็นคุณค่าของชีวิต 4. ความปลอดภัยในชีวิต</p> <p>ทางวัฒนธรรม และทรัพย์สิน</p>	<ul style="list-style-type: none"> วัดหน่วยวิเคราะห์เฉพาะพื้นที่ กทม.
12. กระทรวงสาธารณสุข	<ul style="list-style-type: none"> 2534 (แผนฯ 6) ตัวชี้วัดสถานภาพอนามัยแม่และเด็ก ข้อมูล ทั้งประเทศเฉพาะกลุ่มแม่และเด็ก 	<p>มี 7 ตัวชี้วัด เช่น การดูแลก่อนคลอด/หลังคลอด</p> <p>อัตราการตายของเด็กแรกเกิด อัตราการตายของ</p> <p>มารดา เป็นต้น</p>	<ul style="list-style-type: none"> วัดหน่วยวิเคราะห์ระดับบุคคล นำเสนอเป็นรายตำบล
13. กระทรวงสาธารณสุข	<ul style="list-style-type: none"> 2535 (แผนฯ 7) ตัวชี้วัดสุขภาพดีถ้วนหน้า (Health for all by the year 2000) ข้อมูลทั้งประเทศเฉพาะด้านสาธารณสุข 	<p>มี 3 กลุ่ม 17 หมวด 24 เกณฑ์ชี้วัดเช่น การลา</p> <p>ชากนสุขภาพ การเข้าถึงบริการของรัฐ การป้องกัน</p> <p>โดยชุมชน เป็นต้น</p>	<ul style="list-style-type: none"> วัดหน่วยวิเคราะห์ระดับบุคคล นำเสนอเป็นรายตำบล ถึงจังหวัด
14. กระทรวงสาธารณสุข	<ul style="list-style-type: none"> 2535 (แผนฯ 7) การพึ่งตนเองทางสาธารณสุขพื้นฐาน ในหมู่บ้าน ข้อมูลทั้งประเทศเฉพาะด้านสาธารณสุข 	<p>มี 8 หมวด 22 เครื่องชี้วัด เช่นการมีองค์การหมู่</p> <p>บ้าน การถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี การมีข้อมูล</p> <p>ข่าวสาร การดูแลตนเอง เป็นต้น</p>	<ul style="list-style-type: none"> วัดหน่วยวิเคราะห์ระดับชุมชน นำเสนอเป็นรายชุมชน ถึงจังหวัด

ตารางที่ 1 เครื่องมือวัดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตคนไทย (ต่อ)

หน่วยงานองค์กร ดำเนินกิจการ	ปีที่เริ่มใช้ ชื่อเครื่องมือ และขอบเขต	สาระสำคัญ	วัตถุประสงค์หลัก และการใช้ประโยชน์
15. สำนักงานคณะกรรมการ สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (สวล.)	<ul style="list-style-type: none"> • 2535 (แผนฯ 7) • มาตรการด้านสิ่งแวดล้อม • ข้อมูลที่ประเทศเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม 	มีตัวชี้วัด 4 หมวดคือ 1. มลพิษทางอากาศ 2. มลพิษทางเสียง 3. มลพิษทางน้ำ 4. ทรัพยากรธรรมชาติ	- วัตถุประสงค์หลัก และการใช้ประโยชน์ - วัตถุประสงค์เฉพาะระดับบุคคลและ ชุมชน 4. ด้านคือ 1. ทรัพยากรทางธรรมชาติ 2. ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม 3. คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ 4. คุณค่าจากคุณภาพชีวิต
16. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงาน เยาวชนแห่งชาติ (สยช.)	<ul style="list-style-type: none"> • 2537 (แผนฯ 7) • ตัวบ่งชี้การพัฒนาเด็กและเยาวชน • ภาพรวมเฉพาะกลุ่มเป้าหมายเด็ก และเยาวชน 	มี 7 องค์ประกอบ (ด้าน) 44 ตัวชี้วัด สำหรับเด็ก และ 66 ตัวชี้วัดสำหรับเยาวชน 1. ประชากร 2. โภชนาการ 3. สุขภาพกาย สุขภาพจิต 4. สถิติปัญหาและความสามารถพื้นฐาน 5. การมีส่วนร่วมและเตรียมอาชีพ 6. สังคมวัฒนธรรม จริยธรรม 7. การบริหารและงบประมาณ	- วัตถุประสงค์เฉพาะระดับบุคคล และชุมชน - การนำเสนอตามกลุ่มเป้าหมาย
17. กรมประชาสัมพันธ์	<ul style="list-style-type: none"> • 2538 (แผนฯ 7) • เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตชาวเขา • ข้อมูลเฉพาะกลุ่มเป้าหมายชาวเขา 	มี 10 กลุ่ม 59 ตัวชี้วัด 1. การตั้งถิ่นฐาน 2. การเมืองการปกครอง 3. สภาพพื้นฐาน 4. แหล่งน้ำ 5. ผลผลิต 6. รายได้ 7. การศึกษา 8. วัฒนธรรม 9. ยาเสพติด และ 10. ความด้อยโอกาสทางสังคม	- วัตถุประสงค์เฉพาะระดับบุคคล และชุมชน - การนำเสนอตามกลุ่มเป้าหมาย
18. กรมประชาสัมพันธ์	<ul style="list-style-type: none"> • 2538 (แผนฯ 7) • เครื่องชี้วัดครอบครัวมาสุก • ข้อมูลทั้งประเทศแต่นำด้านครอบครัว 	มี 4 หมวด 20 ตัวชี้วัด (ปรับปรุงจาก จปฐ.) 1. องค์ประกอบของครอบครัว 2. ความอบอุ่น 3. การพึ่งตนเองได้ 4. การเข้าถึงบริการของรัฐ	- วัตถุประสงค์เฉพาะระดับครอบครัว - การนำเสนอเป็นรายชุมชน

ตารางที่ 1 เครื่องมือชี้วัดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตคนไทย (ต่อ)

หน่วยงานองค์กร ดำเนินงาน	ปีที่เริ่มใช้ ชื่อเครื่องมือ และขอบเขต	สาระสำคัญ	วัตถุประสงค์หลัก และการใช้ประโยชน์
19. มูลนิธิเพื่อนหญิง	<ul style="list-style-type: none"> ● 2538 (หน้า 7) ● คุณภาพชีวิตของหญิงไทย ● เฉพาะกลุ่มสตรี 	มี 7 หมวด คือ 1. ค่าจ้าง 2. บริการเลี้ยงเด็ก 3. สวัสดิการสังคม 4. ความปลอดภัย 5. การดูแลสุขภาพ 6. สุขภาพ 7. การมีส่วนร่วมพัฒนา	<ul style="list-style-type: none"> - วัตถุประสงค์ระยะระดับบุคคล - เพื่อนำเสนอหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง
20. UNDP	<ul style="list-style-type: none"> ● 2542 (หน้า 8) ● ดัชนีชี้วัดความขัดสนรวม (Composite Index of Human Deprivation - IHD) ● ข้อมูลทั้งประเทศตามโครงการ Human Development Index (HDI) 	มีองค์ประกอบ 8 ตัว 48 ชีววัด 1. รายได้ 5. ที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม 2. สุขภาพ 6. การสื่อสารและคมนาคม 3. การศึกษา 7. การอุปโภค บริโภค 4. การจ้างงาน 8. สถานภาพผู้หญิง	<ul style="list-style-type: none"> - วัตถุประสงค์ระยะระดับบุคคลและ ครัวเรือน - วัดความยากจนเชิงรายได้ (income poverty) และความขัดสน ด้อย โอกาส (non-income poverty) - เสนอเป็นรายจังหวัดและภาพรวม รายงานใน Human Development Report
21. UNDP	<ul style="list-style-type: none"> ● 2546 (หน้า 9) ● ดัชนีความก้าวหน้าของมนุษย์ (Human Achievement Index -HAI) ● โครงการ Human Development Index (HDI) 	มี 8 องค์ประกอบ 40 ตัวชีววัด 1. สุขภาพ 5. ที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม 2. การศึกษา 6. ชีวิตครอบครัวและชุมชน 3. การทำงาน 7. การคมนาคมและการสื่อสาร 4. รายได้ 8. การมีส่วนร่วม	<ul style="list-style-type: none"> - วัตถุประสงค์ระยะระดับบุคคลครัวเรือน และชุมชน - กัดเลือกตัวชี้วัดเสนอเชิงเปรียบเทียบ ระหว่างจังหวัดรายงานใน Human Development Report

ตารางที่ 1 เครื่องมือวัดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตคนไทย (ต่อ)

หน่วยงาน/องค์กร ดำเนินการ	ปีที่เริ่มใช้ ชื่อเครื่องมือ และขอบเขต	สาระสำคัญ	วัตถุประสงค์หลัก และการใช้ประโยชน์
22. สศช.	<ul style="list-style-type: none"> ● 2546 (หน้า 9) ● ดัชนีความอยู่ดีมีสุขของคนไทย ● ข้อมูลทั่วประเทศ 	มี 5 องค์ประกอบ 13 ตัวชี้วัด 1. สุขภาพอนามัย 2. ความรู้ 3. ชีวิตการทำงาน 4. รายได้และการกระจายรายได้ 5. สภาพแวดล้อม	<ul style="list-style-type: none"> - วัดหน่วยวิเคราะห์ระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน - คัดเลือกจากตัวชี้วัดเดิมเสนอเป็น 3 ช่วงคือ ก่อนวิกฤติ (2535 - 2539) ระหว่างวิกฤติ (2540 - 2541) และ หลังวิกฤติ (2542 - 2544)
23. กระทรวงการพัฒนาสังคมและ ความมั่นคงของมนุษย์	<ul style="list-style-type: none"> ● 2547 (หน้า 9) ● มาตรฐานและตัวชี้วัดความมั่นคง ของมนุษย์ ● ข้อมูลทั่วประเทศ (อยู่ระหว่างดำเนิน การโดยคณะพัฒนาสังคม นี้ได้ร่วมกับ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความ มั่นคงของมนุษย์) 	มี 10 องค์ประกอบได้แก่ 1. เศรษฐกิจ 2. การเมืองการบริหาร 3. สุขภาพ 4. อาหาร 5. การศึกษา 6. ศาสนาและความเชื่อ 7. ที่อยู่อาศัย 8. สิ่งแวดล้อม 9. ครอบครัว 10. ชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - วัดหน่วยวิเคราะห์ระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน - ใช้มีตีพิมพ์รวม 3 ด้าน คือ 1) การบูรณาการข้อมูล 2) การขาดโอกาส 3) การถูกคุกคาม

ตารางที่ 2 ผลการประเมินคุณภาพชีวิตตามจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) พ.ศ. 2541

องค์ประกอบ/ตัวชี้วัด	ประชากรกลุ่มเป้าหมาย	เกณฑ์เป้าหมาย (ร้อยละ)	ตัวชี้วัดที่ไม่บรรลุเกณฑ์เป้าหมาย (ร้อยละที่ต่ำกว่าเกณฑ์)				จังหวัดที่มีผลสำรวจอยู่ต่ำสุด
			ทั้งหมด	เฉพาะภาค			
				เหนือ	ตะวันออก	กลาง	
1. หมวดสุขภาพดี							
1) หญิงตั้งครรภ์ได้รับการดูแลก่อนคลอดและตัวชี้วัดครบ	แม่และเด็ก	80				ยะลา	
2) หญิงตั้งครรภ์ได้รับการฝากคลอด และการดูแลหลังคลอด	แม่และเด็ก	95				สุรินทร์	
3) เด็กแรกเกิดน้ำหนักไม่ต่ำกว่า 2,500 กรัม	เด็ก	93				แม่ฮ่องสอน	
4) เด็กแรกเกิดได้กินนมแม่อย่างเดียว อย่างน้อย 4 เดือนแรกติดต่อกัน	เด็ก	30				นครปฐม	
5) เด็กอายุตั้งแต่ต่ำกว่า 1 ปี ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคครบ	เด็ก	96				ยะลา	
6) เด็กแรกเกิดถึง 5 ปี ได้กินอาหารอย่างเหมาะสมและเพียงพอ	เด็ก	80				แม่ฮ่องสอน	
7) เด็กอายุ 6 -15 ปี ได้กินอาหารทุกมื้อครบถ้วน	เด็กและเยาวชน	90				แม่ฮ่องสอน	
8) เด็กอายุ 6 -12 ปี ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคครบ	เด็กและเยาวชน	100	(-1.1)	(-1.7)		แม่ฮ่องสอน	
9) คร่าวเรือนได้ขอหาแพทย์ประจำบ้านเมื่อจำเป็น	เด็กและเยาวชน	90	(-1.9)	(-7.4)	(-1.1)	อำนาจเจริญ	
10) คร่าวเรือนมีการบริโภคเกลือไอโอดีน	ทุกคน	60				ร้อยเอ็ด	
11) คร่าวเรือนได้กินอาหารควบคุมไขมัน อ.ย.	ทุกคน	85				มุกดาหาร	
12) คร่าวเรือนมีความรู้ในการใช้ยาที่ถูกต้องเหมาะสม	ทุกคน	60				แม่ฮ่องสอน	
2. หมวดสุขภาพดี							
13) คร่าวเรือนมีที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมอย่างน้อย 6 ปี	ทุกคน	96				แม่ฮ่องสอน	
14) คร่าวเรือนมีและใช้ส้วมทุกครัวเรือน	ทุกคน	95				แม่ฮ่องสอน	
15) คร่าวเรือนมีน้ำสะอาดบริโภคเพียงพอ	ทุกคน	96				แม่ฮ่องสอน	
16) คร่าวเรือนจัดบ้านเป็นระเบียบถูกสุขลักษณะ	ทุกคน	60	(-5.0)	(-8.7)	(-4.3)	นนทบุรี	
17) คร่าวเรือนไม่ถูกการตรวจจากมลพิษ	ทุกคน	96	(-1.8)	(-4.9)	(-3.0)	สตูล	
3. หมวดการศึกษาดี							
18) เด็กอายุ 2-5 ปี ได้รับการเลี้ยงดูที่ถูกต้อง	เด็กและเยาวชน	90	(-1.0)	(-2.1)	(-1.0)	กำแพงเพชร	
19) เด็กที่มีอายุครบเกณฑ์ได้เข้าเรียนการศึกษาภาคบังคับ	เด็กและเยาวชน	100	(-7.0)	(-8.0)	(-0.5)	ตาก	
20) เด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับได้เข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา	เด็กและเยาวชน	98	(-16.3)	(-20.2)	(-0.7)	ศรีสะเกษ	
21) เด็กที่ไม่ได้ศึกษาต่อ ได้รับการฝึกอบรมตามอาชีพต่าง ๆ	เด็กและเยาวชน	80	(-1.3)	(-5.3)	(-3.4)	ศรีสะเกษ	
22) คนในครัวเรือนอายุ 14-50 ปี อ่านและเขียนภาษาไทยได้	เยาวชนและผู้ใหญ่ (ทุกคน)	99				แม่ฮ่องสอน	
23) คร่าวเรือนได้รับการอบรมขั้นต้นได้ 3 ครั้ง	(ทุกคน)	95				แม่ฮ่องสอน	
24) คร่าวเรือนมีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์	(ทุกคน)	80				แม่ฮ่องสอน	

ตารางที่ 2 ผลการประเมินคุณภาพชีวิตผู้ด้อยค่า (จปฐ.) พ.ศ. 2541

องค์ประกอบตัวชี้วัด	ประชากรกลุ่มเป้าหมาย	เกณฑ์เป้าหมาย (ร้อยละ)	ตัวชี้วัดที่เฝ้าระวังคุณภาพชีวิต (ร้อยละที่ต่ำกว่าเกณฑ์)				จังหวัดที่ผลสำรวจอยู่ ลำดับต่ำสุด
			พื้นที่	คะแนนเฉลี่ยทั้งหมด	กลาง	ใต้	
1. หมวดสุขภาพ							
1) หญิงตั้งครรภ์ได้รับการดูแลก่อนคลอดและตัวชี้วัดครบ	แม่และเด็ก	80					ยะลา
2) หญิงตั้งครรภ์ได้รับการฝากคลอด และการดูแลหลังคลอด	แม่และเด็ก	95					สุรินทร์
3) เด็กแรกเกิดน้ำหนักไม่ต่ำกว่า 2,500 กรัม	เด็ก	93					แม่ฮ่องสอน
4) เด็กแรกเกิดได้กินนมแม่อย่างเดียว อย่างน้อย 4 เดือนแรกติดต่อกัน	เด็ก	30					นครปฐม
5) เด็กอายุตั้งแต่ต่ำกว่า 1 ปี ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคครบ	เด็ก	95					ยะลา
6) เด็กแรกเกิดถึง 5 ปี ได้รับการอบรมอย่างเหมาะสมและเพียงพอ	เด็ก	80					แม่ฮ่องสอน
7) เด็กอายุ 6-15 ปี ได้กินอาหารถูกต้องครบถ้วน	เด็กและเยาวชน	90					แม่ฮ่องสอน
8) เด็กอายุ 6-12 ปี ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคครบ	เด็กและเยาวชน	100					อำนาจเจริญ
9) ครึ่งร้อยละของทารกแรกเกิดตัวชี้วัดที่ไม่ถูกใช้สุ่มด้วยกรรมวิธี	ทุกชน	90	(-1.7)	(-1.1)	(-1.2)		ร้อยเอ็ด
10) ครึ่งร้อยละมีการบริโภคเกลือไอโอดีน	ทุกชน	60	(-7.4)	(-1.9)	(-7.9)		มุกดาหาร
11) ครึ่งร้อยละได้กินอาหารครบถ้วนที่มีตรา อย.	ทุกชน	86					แม่ฮ่องสอน
12) ครึ่งร้อยละมีความรู้ในการใช้ยาปฏิชีวนะเหมาะสม	ทุกชน	60					แม่ฮ่องสอน
2. หมวดสิ่งมีค่าในชีวิต							
13) ครึ่งร้อยละที่อายุต่ำกว่าเกณฑ์การอย่างน้อย 5 ปี	ทุกชน	95					แม่ฮ่องสอน
14) ครึ่งร้อยละและผู้สูงอายุมีเงินออม	ทุกชน	95	(-0.6)				แม่ฮ่องสอน
15) ครึ่งร้อยละมีน้ำสะอาดบริโภคเพียงพอ	ทุกชน	95	(-8.7)	(-5.0)	(-4.3)		น่าน
16) ครึ่งร้อยละมีบ้านเป็นระเบียบเรียบร้อยดี	ทุกชน	60	(-4.9)	(-1.8)	(-4.9)		สตูล
17) ครึ่งร้อยละมีการเก็บขยะมูลฝอย	ทุกชน	95					กำแพงเพชร
3. หมวดสิ่งมีชีวิต							
18) เด็กอายุ 2-5 ปี ได้รับการเลี้ยงดูที่ถูกต้อง	เด็กและเยาวชน	90	(-2.1)	(-1.0)	(-1.0)		ตาก
19) เด็กที่มีอายุครบเกณฑ์ได้เข้าเรียนภาคบังคับ	เด็กและเยาวชน	100	(-8.0)	(-7.0)	(-8.0)		ศรีสะเกษ
20) เด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับได้เข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา	เด็กและเยาวชน	98	(-20.2)	(-16.3)	(-22.4)		ศรีสะเกษ
21) เด็กที่ไม่ได้ศึกษาต่อได้รับการฝึกอบรมด้านอาชีพต่าง ๆ	เด็กและเยาวชน	80	(-5.3)	(-1.3)	(-5.3)		แม่ฮ่องสอน
22) คนในครัวเรือนอายุ 14-60 ปี อย่างน้อยหนึ่งคนสามารถไปใช้ได้	เยาวชนและผู้ใหญ่	99					แม่ฮ่องสอน
23) ครึ่งร้อยละมีความรู้เกี่ยวกับโรคติดต่อ	(ทุกชน)	95					แม่ฮ่องสอน
24) ครึ่งร้อยละมีความรู้เกี่ยวกับโรคติดต่อ	(ทุกชน)	80					แม่ฮ่องสอน